

DE FIRE SHAKESPEARE FOLIOER

AF MOGENS MÜLLERTZ

BEN JONSON GIVER IDEEN

SOGNEPRÆSTEN i Stratford on Avon (1662-81), JOHN WARD, efterlod en Række Dagbøger, hvis Indhold desværre ikke er blevet omhyggeligt gransket. (Et af Bindene er nu forsvundet). Man har deriblandt et enkelt Notat, som lyder saaledes:

»Shakespear, Drayton and Ben Ihonson had a merry meeting, and itt seems drank too hard, for Shakespear died of a feavour there contracted.«

Bag det lille Sold mellem tre gamle Venner, et Gilde med saa sørgeligt et Udfald, aner man imidlertid en Aarsag til Festen, som her nøjere skal efterspores.

Ward kom til Stratford en Del Aar efter Shakespeares Død d. 23. April 1616, men der er ingen Tvivl om, at hans Notat er baseret paa Samtidig Beretning. I Dagbogen omtaler han Besøg hos Shakespeares ældste Datter.

Man ved om den ene af de tre lystige Fæller, Digteren MICHAEL DRAYTON (1563-1631), der enkelte Gange i sin Produktion hentyder til og omtaler Shakespeare (bl. a. i »*Poets & Poesie*«, London 1627),¹ at han tilbragte sine Ferier paa sin Barndomsegn hos Sir HENRY og Lady RAINSFORD paa Ejendommen CLIFFORD CHAMBERS en Mils Vej sønden for Stratford – »the Muses quiet port« kalder han den – og man ved, at Shakespeare, der kendte Drayton særdeles godt fra London, ogsaa havde Tilknytning til denne Ejendom. I sit Testamente indsatte han »THOMAS RUSSELL, ESQUIR«, til sammen med en Nabo at være »overseers« af hans Bo. Nævnte Russell var paa Tids-

---

1. Verset lyder saaledes:

and be it said of thee,
Shakespeare thou hadst as smooth a Comicke vaine,
Fitting the socke, and in thy naturall braine,
As strong conception, and as Cleere a rage,
As any one that trafiqu'd with the stage.

punktet for Testamentets Oprettelse (25. 3. 1616) bleven Ejer af Clifford Chambers.

Shakespeares ene Svigersøn Lægen JOHANNES HALL omtaler i sin Sygejournal, der desværre først begynder 1617, Mr. Drayton som en af sine Patienter; han benævner ham »an excellent poet« og helbredte ham for en Trediedagsfeber med en »infusion of violets«.

Det var altsaa en god, gammel Bekendt Shakespeare pokulerede med en Dag i Foraaret 1616. Hans noksom diskuterede og analyserede Testamentes Datering viser hen til, at det muntre Gilde har været afholdt en af de lune Foraarsaftener, som enhver Stratfordelsker kender, hvor »the moon, like to a silver bow new bent in heaven, shall behold the night of our solemnities.«

Den anden Gildesbroder var endnu nærmere knyttet til Shakespeare. BEN IONSON (saaledes stavede han selv sit Navn) var en Snes Aar yngre end Shakespeare og havde nu i otte Aar arbejdet intimt sammen med Digterfællen paa BLACKFRIARS Teatret i London, det første engelske indendørs Teater (altsaa ikke Friluftsteater som f. Eks. GLOBE Teatret). Det sidstnævnte havde Shakespeare ejet sammen med the King's men, Kammeraterne RICHARD BURBADGE, HENRY CONDELL og JOHN HEMINGE fra 1594. Men da de lejede Blackfriarteatret i 1608, efter at den af Jomfrudronningen yndede Drengetrup havde opgivet det, lod Shakespeare sine sidste Skuespil opføre der, nemlig *Cymbeline*, *The Winters Tale*, *The Tempest* og *The Two Noble Kinsmen*. Maaske ogsaa det bortkomne Skuespil *Cardenio*. Alle disse Skuespil har en ny Teknik og en mere intim Tone – hvilket har medført, at man har opstillet dem som en særlig Periode indenfor Shakespeares Digtning.²

Paa Blackfriar opførte Ben Jonson efter Nyaabningen en Række Skuespil: *The Alchemist*, *Catiline*, *The Divil Is an Ass*, *The Staple of News* og *The Magnetic Lady*. Sikkert i Samarbejde med Shakespeare, der jo var the King's men's litterære Konsulent og Iscenesætter.

Det har saaledes været tre kongeniale, af Livet sammensvejsede Kolleger, som hin Aften har løftet Stoben mod Foraarsmaanen. Sang og Skæmt har afløst hinanden, muntre Fyre var de alle tre.

Utvivlsomt har man ogsaa under Kalaset drøftet alvorligere Emner og

2. I en interessant Artikel i den nye Serie »Shakespeare Survey«, Cambridge 1948, skriver Professor GERALD EADE BENTLEY om denne Periode og hævder, at Shakespeares ændrede Skrivemaade alene søger sin Forklaring i det nye Teaters særligt intime Rumforhold og mere akademisk prægede Publikum.

DE FIRE SHAKESPEARE FOLIOER

Shakespeares Fødested i Stratford on Avon.

især diskuteret den Udgave af Ben Jonsons Værker i *Folio*, som da forlængst var under Forberedelse og næsten færdigtrykt hos Bogtrykkeren. — — —

Naar man i Dag besøger Shakespeares Fødested, det gamle Hus i Henleystreet, finder man i en Montre paa første Sal i de mørke, egetræsbrune Rum, der ligger udenom selve Fødselsværelset, mellem mange andre Bøger fra Shakespeares Samtid en stor Foliobog: *The workes of Benjamin Ianson*. Det er Udgaven af 1640, men den er kun et Optryk af Folioen fra 1616 (man er vist ikke saa originaludgaveinteressert hos »The Trustees and Guardians of Shakespeare's Birthplace«). Den Kyndige vil imidlertid se Bogens tekniske Lighed med Shakespeares første Folio, saavel i Format og Størrelse som Skriften. Se Tavle 4 (et af Hyldestdigtene til B. J.) og sammenlign dette med Tavle 5 (B. J.s Hylstedigt til Shakespeare i anden Folio 1632).

Jonsons Folio blev nemlig Foranledningen til og Forbilledet for den Udgave af Shakespeares Samlede Værker, hvis Historie her skal berettes.

Optakten til Shakespeares Folio kunde Digteren ikke have komponeret bedre: En Førsteakt mellem tre muntre Svende – og hvilke! – og den bratte Afslutning.

THE COMPANY OF STATIONERS

Det vil imidlertid forinden vor Omtale af Udgavens meget besværlige Tilblivelse være nødvendigt at give en kort Fremstilling af den londonske Bogverden paa Elisabethtiden – som en lille Vejledning man læser i Mellemakten.

Retten til at udstede Udgivelsesprivilegier hvilede fra gammel Tid hos Kronen. Den var udenfor Parlamentets Omraade, for Regenten havde en naturlig og selvinteresseret Ret til at vaage over det trykte Ord. Retten var altsaa egentlig en Censur. Den skærpedes mer og mer, ogsaa fordi Boghandlerne – the stationers – selv søgte Beskyttelse hos Kronen, først mod den stigende Bogkonkurrence udenvælts fra og dernæst mod Piraterne blandt Bogtrykkerne. Det var betroet Ærkebiskoppen af Canterbury og Biskoppen af London at give Bevillingerne (licenses) til Fremstilling af Bøger.

Den handelsmæssige Administration hvilede hos *The Company of Printers and Stationers* (Bogtrykker- og Boghandlerforeningen), der stod under *Privy Council* og den biskoppelige *Court of High Commission's* Tilsyn. Alle Londons daværende cirka 250 privilegerede Boghandlere og Størsteparten af de henved 20 Trykkere, der til Tider havde begge Erhverv, var Medlemmer af Kompagniet. De velbevarede Protokoller giver et fortræffeligt Indblik i hele Administrationen. De er nu efterhaanden udgivet for hele Perioden fra Starten (kun nogle ganske faa er endnu uudgivne, og man kan maaske vente nogle Overraskelser).

Det vigtigste ved Kompagniet var Registeret. Havde et Medlem – der som Betingelse for Medlemsskabet maatte være forsynet med sædvanligt Udgiverprivilegium – indført en Bog i the Hall-Book of the Company, der senere almindeligvis kaldtes *The Stationers' Register*, havde han dermed sikret sig sin Eneret (copyright) til at sælge Bogen i Bogladen. Indførslen benævnedes: The entry. Kompagniet idømte Bøder for Krænkelser af den copyright, som Indførslen sikrede vedkommende Boghandler.

I Teorien maa man antage, at Kompagniet ikke indførte en Bog i Registeret uden at undersøge, om Indføreren havde Ret til Manuskriptet eller Tryksagen. Praksis fulgte imidlertid ikke altid Teorien, ihvertfald ikke hvad angaar mindre vigtige eller øjensynlig særligt sikrede Publikationer. Efter 1599 nævnede Registratør Navnet paa den, som han havde givet Licens for Bogen. Eneretten omfattede Bøger af enhver Slags, ogsaa Skuespil.

Med Hensyn til Retten til at *opføre* et Skuespil var der særlige Regler. Licensen blev givet af THE MASTER OF REVELS (maître de plaisir), et Embede, der laa direkte under LORD CHAMBERLAIN eller, hvis det var særligt alvorlige Emner, under PRIVY COUNCIL, THE HIGH COMMISSION og KONGEN.

The Master of Revels skrev sin Tilladelse paa selve det indleverede Skuespilmanuskripts sidste Blad. Der findes talrige Exempler paa godkendte Stykker indleverede til Master of Revels i Forfatterens egenhændige Manuskript (tit ikke renskrevet); dette blev da det approberede Exemplar baade paa Teatret og til den eventuelle senere Trykning efter forudgaaet Indførsel i Registeret. Det udviklede sig nemlig snart til, at Master of Revels' Godkendelse ogsaa var nødvendig for at faa copyright.

EN ACT TO RESTRAINE ABUSES OF PLAYERS fra Aaret 1606 forbød at spøge med eller at udnytte – the holy name of God or of Christ Jesus, or the Holy Ghoste or of the Trinitie. The Master sørgede for Lovens Overholdelse og rettede Skuespillet ved Manuskriptets Gennemlæsning.³

Et temmelig stort Antal udgivne Skuespil fra Tiden er ikke indført i Registeret, til Trods for at de er udgivne i Bogform. Man ved ikke Aarsagen hertil. I nogle Tilfælde har det maaske været for at spare Registreringsgebyret (six pence). En uregistreret Bog havde, som det vil fremgaa af ovenstaaende, ingen copyright.

Overførsler af Retten til en Bog fra en Boghandler til en anden blev ogsaa registreret. I nogle Tilfælde, hvor Boghandlere havde afviklet deres Forretning og undladt at udnytte deres copyrights, medførte dette, at disse Bøger betragtedes som abandonnerede (herreløse), saaledes at andre kunde trykke dem. Som man ser snurrige, men interessante Regler.

Copyright for Forfatteren selv kendtes ikke. Retten var til Bogen som saadan, og saaledes som den var indleveret til Registeret.

Forfatteren havde sin Aftale om Bogen med den, som indleverede den til Indførsel – kom Bogen kun i eet Oplag, var det til Forlæggerens Skade – men i Tilfælde af flere Oplag var det alene Forlæggeren, som havde Fordelen. Først paa MILTONS Tid kunde en Forfatter ved Kontrakt sikre sig Betaling for senere Udgaver. Paa Shakespeares Tid var en saadan Ordning utænkelig. Der skulde i Virkeligheden gaa tre Aarhundreder, før Forfatteren til et Manuskript fik den Ret tilbage, han havde før Bogtrykkerkunstens Opfindelse:

3. Man ser derfor de pudsigste Rettelser i Shakespeares første Folio af de forudgaaende Kvart. udgaver fra Tiden før 1606.

Retten til Manuskriptet og dets Afskrifter (altsaa senere i Tryk). I den lange Mellempæriode kendtes kun Bogen alene som Rettens Genstand.⁴

Copyright for et Skuespil ejedes af det Teater eller den Trup, som havde købt det af Forfatteren for at opføre det. Vilde en Trykker eller Boghandler udgive et Stykke, maatte han altsaa forhandle med Teatret, der saa solgte ham Retten til at gaa til Registret og indføre Bogen; kun det indførte, af Master of Revels godkendte Exemplar havde Indføreren Ret til at trykke eller lade trykke. Om nogen Aftale mellem en Skuespilforfatter og en Boghandler eller Trykker var der fornuftigvis aldrig Tale. Ingen vilde trykke et Skuespil, som ikke var blevet opført og der havde vist sin Værdi.

Endnu een Ting maa bemærkes: Der var paa Elisabethtiden endnu ikke nogen egentlig Bogteknik til Udgivelsen af Skuespil. Heller ikke Forfatteren havde nogen særlig udviklet Teknik til sit Manuskripts Udarbejdelse. Aktinddeling var f. Ex. et forholdsvis nyt Begreb i Tiden. I alle Shakespeares Kvartudgaver var der ingen Aktinddeling. I første Folioen er der 29 Skuespil delt i Akter, af hvilke 17 ogsaa er delt i Scener. Det første akademisk prægede Femaktsstykke i England er »*Ralph Roister Doister*« skrevet af NICHOLAS UDALL omkring 1551. Før den Tid havde man Skuespillene opdelt i Scener alene. TERENTIUS' klassiske Skuespilopbygning og de berømte og kommenterede Regler i HORATS' ARS POETICA, var med Renæssancen kommet til England. Saaledes var baade Aktinddelingen og dennes Anvendelse til Etablering af Dramaets Spænding kommen til den ny Elisabethscenes Skribenter. Men det gik langsomt. Om hele denne Overgangsperiode er der fornylig udkommet en fortræffelig Bog i Amerika.⁵

Men ogsaa de for Tilegnelsen af et Skuespil fornødne Sceneanvisninger, Oplysninger om Personernes Adfærd, afsides Bemærkninger og Regikommentarer var et ganske udyrket Felt; det krævede Aartiens Udvikling, for at Nedskrivningen og den senere Udgivelse af Skuespillene kunde skabe et virkeligt Læsestof. Paa Shakespeares Tid var Skuespilbøgerne kun en Støtte for den interesserede Teatergænger. Dette er ikke blevet taget rigtigt i Betragtning af de talløse Kommentatorer og Udgivere af Shakespeares Værker gennem Tiderne, naar de har bedømt Førsteudgavernes Form for Tekstopstilling.

4. Se Professor A. W. POLLARD: *Shakespeares fight with the pirates*, Cambridge University Press 1937.

5. Professor T. W. BALDWIN ved Illinois Universitetet: *William Shakespear's five-act structure*. Urbana 1947. The University of Illinois Press.

Udgivelsen af Teaterstykker var i det Hele taget ikke sædvanlig før Shakespeares Tid. I den Periode, som man kan kalde for Optakten til Shakespeare, hvor LYLY, PEELE, WILSON, TARLTON og mange andre skrev de første Renaissance-dramaer, som var Grundstenene, hvorpaa hele det nye Teater byggedes op, blev meget faa Stykker trykt. Sir EDMUND CHAMBERS konstaterer, at der kun er blevet trykt og indregistreret cirka tredive Stykker fra Aarene 1583–94. Fra dette Tidspunkt tager Registreringen stærkt til: 1594–1610 registreres over 144 Stykker.

Det maa her betones, at Shakespeare første Gang spores i det engelske Teater, da ROBERT GREENE⁶ fra sin Dødsseng, den 3. September 1592, skriver sit litterære Testamente, hvor han profeterer, at Akademikernes Indsats i Scenens Verden er ude – en Epoke er slut, og han tilføjer da de mærkelige Ord til sine besejrede Venner:

»Yes trust them not: for there is an upstart Crow, beautified with our feathers, that with his TYGERS HART WRAPT IN A PLAYERS HYDE,⁷ supposes he is as well able to bombast out a blanke verse as the best of you: and being an absolute JOHANNES FAC TOTUM, is in his owne conceit the onely Shake-scene in a cuntry.«

Det skulde blive en enestaaende Profeti.

FØRSTE FOLIO'S BESVÆRLIGE OG LANGSOMME FORBEREDELSE

Som ovenfor bemærket gav Ben Jonsons Folio-Udgave af 1616 Ideen til Shakespeares Samlede Værker. Ben Jonson er den første i England, som udgav sine Samlede Værker. (Ordet works vakte munter og skeptisk Diskussion mellem hans Venner; Tiden har imidlertid vist, at man med Rette kunde kalde dem Værker). Det var ogsaa den første Skuespiludgave i Foliostørrelse i England, og det maa tilføjes, at der ikke er trykt nogen smukkere i hele det Aarhundrede.⁸

Ben Jonsons »Værker« blev indført i The Stationers' Register den 20. Januar 1615 og blev først udgivet et Stykke ind i Marts Maaned 1616, altsaa paa Tidspunktet for det ovenomtalte Gilde i Stratford.

6. ROBERT GREENE: *Greenes Groatsworth of Wit* (1592, indført i Registeret 20. September 1592).

7. I Shakespeares 3, King Henry VI nævnes: »O tigers heart wrapt in a womans hide«.

8. HERBERT L. FORD: *Collation of the Ben Jonsons folios 1616-31-1640*. Oxford 1932.

Fællestitlen for Folioen lyder (se Tavle 1):

»The Workes / of / Beniamin Ionson / – NEQUE, ME UT MIRETUR TURBA, / LABORO: / CONTENTUS PAUCIS LECTORIBUS. (– Ikke for Mængdens Beundring arbejder jeg, tilfreds er jeg med faa Læsere. Horats' Satirer 1.10)

Der findes tre forskellige Trykkeriangivelser:

1. »Imprinted at London by Will. Stansby Ano D. 1616.«
2. »London Printed by William Stansby Ano D. 1616.«
3. »London printed by W. Stansby and are to be sould by Rich: Meighen Ano D. 1616.

Titelbladet, der er graveret og underskrevet: »*Guliel Hole fecit*«, forestiller en Søjleindgang til et Tempel. Paa hver Side er Figurer af *Tragoedia* og *Comoedia* mellem Søjlerne, paa hvilke er ophængt deres specielle Masker. Ovenover Søjleporten staar tilhøjre over Comedien en Hyrde (i Tidens Dragt) spillende paa Fløjte og tilvenstre over Tragedien en Satyr med sin Mundharpe; de ser begge op mod *Tragicomoedia* øverst oppe, der svæver over et »*Theatrum*«, der minder om Colosseum. Baserne under *Tragoedia* og *Comoedia* har henholdsvis et *plaustrum* (en Thespiskærre med Skuespillere) og et *visorium* (et Chor, der danser paa et Amfiteater). Søjleporten bærer følgende Devise: *Singula quaeque locum teneant sortita decenter* (Lad alle Enkeltheder have deres bestemte Pladser, sømmeligt arrangeret).

Efter Titelbladet følger fire Førsteblade, der indeholder Digte af I. Selden, H. Holland, Pseudonymet J. D. og E. Bolton m. fl.

Vi vil senere se, at med disse Indledningshyldester paa Vers skulde Jonsons Folio ogsaa være et Exempel for Shakespeares første Folio.

Derefter kommer 9 Skuespil, nemlig:

Every / Man in / His / Humour. / Every / Man out / of His / Humour. / Cynthias / Revels / or / The Fountayne of selfe-love. / Poëtaster, / or / His Arraignement. / Sejanus / his / Fall. / Volpone, / or / The Foxe. / Epicoene, / or / The silent Woman. / The / Alchemist. / og / Catiline / his / Conspiracy. /

Endvidere hans *Epigrammes: / 1 / Booke. / Part of the / Kings / Entertainment / in passing to / his / Coronation. / A / Panegyre, / on / The Happie / Entrance of Iames / our / Sovereigne, / To / His first high Session of Parliament / in this his Kingdome, the 19 of / March, 1603 / , A / Particular / Entertainment / of / The Queene and Prince / Their Highnesse at / Althrope / at / The Right Honourable the Lord Spencers, / on Saturday being the 25, of June 1603, as / they came first into the Kingdome; / Masques / at / Court.*

Collation: blankt Fortitelblad, Titelbladet, 4 Førsteblade, Titelblad til *Every Man in his Humour*, pg. 3-1015. De første 14 Sider er altsaa ikke paginerede. De ni Skuespil var alle udkomne før Folioen i Kvartudgaver – maaske med en Undtagelse. Kvartudgaverne er overordentligt sjældne. Foran hver Komædie er et særligt Titelblad i Folioen.

Interessant er det at læse den sidste Side i *Every Man in his Humour* (se Tavle 2).

Denne første klare Tilkendegivelse om Shakespeare som Skuespiller og

som den ypperste blandt Kammeraterne har altid gjort Jonsons Folio særlig interessant. Man bemærke ogsaa Heminges og Condells Navne sammen med Shakespeares allerede i 1598. Man ved iøvrigt fra andre Kilder, at Shakespeare i 1594 var Medlem af Lord Chamberlains servants, hvortil han kom fra Jarlen af Pembrokes Skuespillere.

Jonsons Folio blev betragtet som et kostbart og risikabelt Foretagende. Trykkeren William Stansby har sammen med Boghandlerne Meighen og Smethwick (se dette Navn senere under det følgende) maattet bære Hovedbyrden, men det er muligt, at der har været en Bagmand med i hele Foretagendet.

Det er vel nok en dristig Tanke at formode, at Shakespeare har haft nogen Andel i Projektet. Saa kunde den muntre Fest have en særlig Anledning, umiddelbart forud for Udgivelsen. Shakespeare var jo en meget velhavende Mand, da han i 1612 trak sig tilbage til Stratford.

Ben Jonson's Folio genoptryktes i 1640 med et Frontbillede udført af Robert Vaughan. Tre andre Skuespil blev optrykt i Folioform 1631 og udgør det egentlige Volume II. De blev senere udgivet med endnu tre Skuespil og et Fragment af et fjerde som: »The second volume of Jonsons Workes« i 1640 samtidig med ovennævnte reprint af første Folio.

Foruden Shakespeares første Folio udkom der endnu een samlet Udgave af Elisabeth- og Jacobstidens Skribenter indenfor den første Halvdel af det syttende Aarhundrede, nemlig BEAUMONT og FLETCHERS fireogtredive *Comedies and Tragedies*. De udkom hos Humphrey Moseley i 1647 og havde ikke forud været trykt. Udgaven fulgte frimodigt tæt op i Første Folios Spor.

Det maa antages, at man allerede kort Tid efter Shakespeares Død traf Forberedelser til at udgive hans Værker. Den Omstændighed, at flere af Kvartudgaverne af hans enkelte Skuespil havde været usædvanlige Sukcesser, maatte naturnødvendigt virke opmuntrende paa Bogudgiverne, og her til kom, at hans sørgende Skuespillerkammerater utvivlsomt har set det som en Pligt at faa ogsaa de 18 Skuespil, som var uudgivne, og som de havde i deres Besiddelse, bevaret for Eftertiden ved en Udgave.

John Heminge og Henry Condell var sammen med Richard Burbadge nævnt i Shakespeares Testamente, hvor han havde doneret dem hver 25 shilling og 8 pence til at købe en Erindringsring. De havde været Kammerater i over tredive Aar, idet de optraadte i hans første trykte Skuespil *Titus Andronicus* hos Lord Derby's servants. Ingen kunde med større Autoritet

behandle Shakespeares Forfatterskab. Burbadge døde imidlertid allerede i 1619; det blev saaledes Heminge og Condell som skulde løse den store Op-gave.

Maaske i deres Egenskab af housekeepers (Interessenter i Samejet) af saavel Globe som Blackfriar's Teatret, hvortil maa bemærkes, at de endvidere var de eneste tilbageværende blandt The King's men, som var shareholders, havde de Retten til at tillade Manuskripterens Trykning, da The King's men ejede Størsteparten af Skuespillene.

Der fandtes nu ikke Manuskripter i vor Tids Forstand. For en stor Dels Vedkommende var Manuskripterne de gamle Sufflørbøger fra Skuespillertruppen. Paa den Tid var Forfatterens Renskrift nemlig normalt Sufflørrens Bog, der var forsynet med Censors Underskrift (Master of Revels). Var nu et af Skuespillene (i det censurerede Exemplar) blevet trykt, anvendte man det trykte Stykke senere som ny Sufflørbog. Under Stykkernes fortsatte Opførelser er disse Kvartudgaveexemplarer blevet forsynet med en Del Scene-gangstilføjelser; man har indført Forbedringer eller Strygninger, altsammen formodentlig eller snarere naturligvis her foretaget af Shakespeare selv. Rimeligvis er Aktinddelingen kommen til, efterhaanden som denne blev gængs. Man mener i Dag, at de Stykker, som er uden Aktinddeling i første Folio, forlængst var udspillede paa det Tidspunkt, da man rigtig begyndte at dele Skuespil op i Akter, og dermed er Stykkerne kommen over til Trykkeren af første Folioen uden Aktinddeling, netop saadan som de forelaa.

Men foruden disse *trykte* Sufflørbøger, var der altsaa alle de Manuskripter, som endnu ikke var udgivet, og som var Shakespeares Originaler.

Disse var ogsaa i Aarens Løb mer eller mindre – i deres Egenskab af skrevne Sufflørbøger – rettede eller overskrevne efter Prøvernes og Forestillingernes Erfaringer. Shakespeare var som bekendt sin egen Iscenesætter.

Den, som har set et Exemplar af en Sufflørbog fra vor Tids Teatre, efter at Iscenesætteren har gjort sine Notater og Strygninger, og særlig vedrørende et Stykke, som har oplevet flere Ny-Iscenesættelser, han kan tale med om, hvor forfærdelig en saadan Bog efterhaanden ser ud.

Denne Samling »Manuskripter« holdt nu Heminge og Condell i Ære og Hævd. (Det er i denne Forbindelse interessant at notere, at Fletcher havde været død over 20 Aar og Beaumont over 30, men stadig havde hans Kammerater – til Trods for, at Truppen forlængst var opløst – »the perfect full original« af de utrykte Skuespil i deres Besiddelse, saa at de kunde foran-

stalte Folioudgaven af de afdøde Forfatteres samlede Værker med denne Benævnelse.)

Heminge og Condell paatog sig imidlertid ikke nogen Udgiver- eller Kommentatoropgave i moderne Forstand. Hvad der var godt for Teatret til Opførelser, maatte ogsaa være tilstrækkeligt til Trykningen – derfor gjorde de ikke nogen Forandringer i Teatrets Manuskripter til den forestaaende Udgivelse, men afleverede dem som de var.

De kunde altsaa med nogen Ret senere, da Udgaven blev til Virkelighed, kalde den: *The Workes of William Shakespeare, containing all his Comedies, Histories, and Tragedies: Truely set forth, according to their first ORIGINALL.*

Men Manuskripterne, trykte som utrykte, var nu paa Grund af de ovenfor omtalte Rettelser ikke længere gode Originaler. Anvendelsen af de foreliggende Kvartudgaver skulde heller ikke gøre dem bedre. De var alle meget fejlfulde. Det er øjensynligt, at Teatret i hvert Tilfælde sædvanligvis har anvendt den nyeste Udgave som Sufflørbog og saa indført de kommende nye Rettelser m. m. i denne. Nu er det jo en given Ting, at et Optryk af en Bog normalt fører flere Fejl med sig og desuden hyppigt gentager tidligere Fejl. Det var altsaa en meget uheldig Sædvane, som skulde gøre Bøgerne meget uanvendelige som Manuskripter.

Den store engelske Nyskaber af den engelske Shakespeareforskning, Professor JOHN DOVER WILSON, giver i en kendt Introduction til sin Udgave af *The Tempest* i 1921, der starter den imponerende Række: *The new Shakespeare*, følgende Redegørelse for, at *han* har moderniseret de gamle Tekster:

»– Kun lidt gaar tabt ved Moderniseringen, af den simple Grund at Folioen og Kvarternes Stavemaade normalt ikke er Shakespeares. Den gode Sætter fulgte sit Manuskript. Det skal indrømmes. Men han var nødsaget til at ændre sin Forfatters Stavemaade, dersom han skulde naa sit Dagspensum for Arbejdet. Enhver Forfatter stavede paa den Tid, som det nu behagede ham. Det vilde være uendelig besværligt for Sætteren at sætte ethvert Ord nøjagtigt, som det stod i Manuskriptet. Skulde et Ord i Manuskriptet maaske fange Sættersens Øje, vilde Forfatterens Stavemaade derved kun komme i Trykken ved en Tilfældighed. Det er altsaa ved saadanne enkelte Staveiagttagelser, der er usædvanlige selv hos dygtige Sættere paa Shakespeares Tid, at man kan komme til at lære noget om en Forfatters Ortografi. –«

Disse kloge Bemærkninger giver os en god Del at tænke paa, naar vi i

Dag læser Kommentarerne til vor egen HOLBERG, til hvis Stavemaade vi nærer lige saa megen Ukendskab som Englænderne til Shakespeares.

Et staar imidlertid fast: Det kræver mindre aandelig Anstrengelse at følge et Manuskript mekanisk end omhyggeligt at iagttage dets Variationer fra den tilvante Stave- og Udtryksmaade. En Sætter lægger Vægt paa at have saa mange Ord som muligt paa eengang i Hovedet, han kan let spille en Stavelse eller et Ord.

Det maa endvidere antages som givet, at Shakespeare ingensinde har læst Korrektur paa eller har haft noget at gøre med Udgivelsen af Skuespilene i Kvartudgaver.

Indskudsvis maa følgende bemærkes: Shakespeares Haandskrift og Stavemaade er endnu i Dag Grafologernes og Forskernes Problem.

Man kendte indtil 1910 kun tre Underskrifter paa Shakespeares sidste Vilje (een paa hver Arkside), endvidere Underskriften paa Skødet for et Hus i Blackfriar, London, erhvervet af Shakespeare i 1613, og een paa Pantebrevet for samme Hus. Disse Underskrifter var næsten alle meget diminutive og utydelige, dels paa Grund af Papirets Beskaffenhed og Seglbaandets Lidenhed. (Man skrev sit Navn derpaa). Men i 1910 fandt Dr. C. W. WALLACE i *The Public Record Office* en Retssag fra 1612, rejst mod en vis CHRISTOPHER MONTJOY fra Silver street i London, hos hvem Shakespeare boede i Aaret 1604. I denne er en Shakespeare-Autograf, skrevet med en let flydende og grej Haand uden Hæmninger af rynket Papir, og Tydningen af denne klare Underskrift skulde da ogsaa have betydelige Konsekvenser.

Der er i BRITISH MUSEUM et Originalmanuskript til et Skuespil – *Sir Thomas More* – af Shakespeares Samtidige ANTHONY MUNDAY. I 1871 havde en Shakespearestuderende RICHARD SIMPSON udkastet den Hypotese, at en længere Tilføjelse blandt flere mindre til dette Manuskript skulde være foretaget af Shakespeare. Det var kun en Formodning; der var ingen egentlig Begrundelse. Men det ovenfor omtalte Fund af en ny Underskrift af Shakespeare gav den kendte engelske Grafolog Sir EDWARD MAUNDE THOMPSON Anledning til en nærmere Undersøgelse af Tilføjelsen til *Sir Thomas More*. Han havde i Virkeligheden kun de elleve smaa Bogstaver: *a e h i k e m p r s y* og tre store Bogstaver *B S W*. (Shakespeare underskriver Testamentets sidste Ark: *By me . . .*). Endvidere var der Mulighed for Sammenligning fra Shakespeares Forkortelsesmaader, Sammenkædning af Bogstaver, særlige Sving, Slyng, Punkter m. m.

Kort fortalt: I en fortræffelig Bog, der er spændende som en Detektivroman,⁹ er det lykkedes THOMPSON at fastslaa, at Tilføjelsen virkelig er Shakespeares. Dette staar ganske uomtvistet i England. Endelig har man Shakespeares Haandskrift.

Denne sensationelle Opdagelse har givet Shakespeareudgiverne, derunder ovenomtalte DOVER WILSON, nye Incitamentter til dristige Nytolkninger af de hidtidige Gaader i Shakespeare-Udgavernes Texter.

Man mener, at man af Tilføjelsen i *Sir Thomas More* kan konstatere Fejlkilder for Shakespeares Sættere saavel ved Kvartudgaverne som ved Folioen; det, der er overleveret os mere eller mindre misforstaaet eller misforstaaeligt, kan nu rettes, og Shakespeare opstaar i hidtil uopklarede Passager med ny Glans og Storhed. Disse Hypoteser gør hvert nyt Bind af »The new Shakespeare« til en Begivenhed i England. Der er til Dato udkommet 23 Bind, hvert med eet Skuespil.

Men tilbage til Heminge og Condell, der i hvert Fald ikke havde Vanskeligheder med at finde Shakespeares Haand. De ovenfor særlige refererede Omstændigheder ved den engelske copyright skulde imidlertid medføre virkelige Forhindringer, især fordi man vilde arrangere en *samlet* Udgave af Shakespeares Værker.

Et lille Syndikat af Trykkere og Forlæggere overtog hele den økonomiske Risiko for Udgaven. Lederen af Syndikatet var Forlæggeren EDV. BLOUNT, der havde kendt Shakespeare allerede fra den Tid, hvor denne var Medlem af Jarlen af Pembrokes Trup (cirka 30 Aar før første Folioen udkom). BLOUNT var den afdøde Digter MARLOWES gode Ven og havde allerede udgivet mange vigtige Bøger, bl. a. en Oversættelse af LORENZO DUCCIS *Ars Aulica or the Courtiers Art* (1607), hvilken Bog Blount dedicerer, ligesom senere Condell og Heminge i første Folio »the incomparable paire of brethren«, Jarlerne af Pembroke og Montgomery. Blount var traadt i Samarbejde med Trykkeren WILLIAM JAGGARD, hvem Shakespeareforskningen hidtil har vrisset lidt af, men som vel nu maa betragtes som helt rehabiliteret¹⁰. Jaggard havde været Trykker i London siden 1611 og var begyndt sin Virksomhed som Boghandler allerede 1594 i Fleet Street, øst for St. Dunstan i Vest's Kirkegaard. Fra ham nedstammer i lige Linie Captain WILLIAM JAGGARD,

9. Bogen hedder: *Shakespeare's Handwriting. A Study* by Sir Edward Maunde Thompson, C.C.B. Oxford at the Clarendon Press MDCCCXVI.

10. Jfr. R. CROMPTON RHODES: *Shakespeare's first folio*. Oxford: Basil Blackwell, Broad St. 1923.

der har skrevet den bedste Shakespeare-Bibliografi (729 Sider), udkommet 1911 paa The Shakespeare Press i Stratford. Den bærer følgende Dedikation:

»To William Jaggard, obiit 1623, Elisabethan author, printer and publisher, to whom the world owes more than it deems for the safe preservation of an unparalleled literary heritage, this labour of a lifetime is gratefully dedicated«.

I 1599 havde William Jaggard udgivet en Udgave af Shakespeares »The Passionate Pilgrim«. Det havde belært ham om Handelsværdien af Shakespeares Navn. I 1608 erhvervede han sig en Andel i et Trykkeri. Derefter købte han Hovedparten af et Trykkeri tilhørende JAMES ROBERTS i THE BARBICAN. Roberts havde trykt den første Kvartudgave af »*The Merchant of Venice*« 1600, den første Kvartudgave af »*Hamlet*« 1603 (den saakaldte »daarlige« Pirat-Udgave) og erhvervet Retten til, men ikke trykt »*Troilus and Cressida*« (1603). Roberts havde endvidere i næsten enogtyve Aar haft Retten til at trykke Billetterne og Programmerne for Teatrene. Jaggard var her kommen i Nærheden af Teatrets Verden, og dette skulde senere give ham særlige Muligheder. Jaggard erhvervede sig nemlig Roberts' Privilegium i 1615. Man ved kuriøst nok, at Jaggard i Aarene 1610-1617 havde en Lærling ved Navn JOHN SHAKESPEARE, født i Warwick, hvilken By med den berømte Borg ligger ca. 2 Mil nordøst for Stratford on Avon.

William Jaggard knyttede Sønnen ISAAC til sig som sin Partner. De to var de eneste Trykkere indenfor Folio-Syndikatet.

De øvrige Medlemmer var Forlæggere eller Boghandlere: WILLIAM ASPLEY og JOHN SMETHWICK, der allerede havde arbejdet med Shakespeares Skuespil. Aspley havde sammen med en Kollega i 1600 udgivet »*The second Part of Henry IV*« og »*Much Ado about Nothing*«. I 1609 havde han haft Halvdelen af Trykningen af »*Sonnets*«. Smethwick, hvis Butik laa paa St. Dunstans Kirkegaard, Fleet Street, altsaa i Nærheden af Jaggards første Butik, havde i 1607 erhvervet NICHOLAS LINGS Ret til »*Hamlet*«s anden Kvartudgave (1604), den gode Udgave med 200 Verslinier mere end første Folio. (NB. Man plejer at kalde Udgaven af 1603 for en Piratudgave, hvad den maaske er, men den er trykt af Roberts for Ling, der havde entry for Skuespillet, og 1604-Udgaven er trykt af Roberts og Ling i Fællig. En af Shakespeareforskningens utallige Gaader). Endvidere havde Aspley erhvervet Lings Ret til Anden Kvartudgave af »*Romeo and Juliet*«, og den daarlige

første Kvartudgave af »*Loves Labour Lost*« samt udgivet i 1609 en ny Kvartudgave af »*Romeo and Juliet*« og i 1611 en ny Kvartudgave af »*Hamlet*«, altsaa en Q 3.¹¹

Syndikatmedlemmerne havde, som man ser, Retten til 6 af Shakespeares Skuespil inden 1616. Tanken om Udgivelsen af en *samlet* Udgave af Shakespeares Værker har utvivlsomt ikke oprindeligt været Syndikatmedlemmernes. Der skulde gaa næsten tre Hundrede Aar, før man fik lidt Kendskab til Syndikatets egne Planer. Saa langsomt arbejder Shakespeareforskningen til Trods for en imponerende Indsats fra engelsk Videnskabs Side.

Man har længe været klar over, at der maatte være noget underfundigt bag de to første Kvartudgaver af »*A Midsummer-Nights Dream*«. En ret ukendt Boghandler THOMAS FISHER havde i 1600 faaet Skuespillet registreret og trykt. Samme Aar udkom en anden Kvartudgave, trykt af James Roberts, hvilken imidlertid ikke var indført i Registeret. Denne sidste Udgave har været Trykforlægget for den første Folio, dog er der tilføjet nogle flere Sceneanvisninger samt ændret nogle Verslinier. Undersøgelser foretaget i Aarene 1906-09 af Professor A. W. Pollard og Dr. W. W. Greg – beskrevne i *Shakespeare Folios and Quartos*, 1909 – beviste imidlertid, at Roberts' Quarto var et Falsum, udgivet og trykt i 1619 sammen med ni andre Shakespeareanske eller pseudoshakespeareanske Stykker, som følger:

2. 3 Henry VI (The Whole Contention betweene . . . . . Lancaster and Yorke) Printed at London, for T. P.
- Pericles, Prince of Tyre. Printed for T. P. 1619.
- A Yorkshire Tragedy. Printed for T. P. 1619.
- The Merry Wives of Windsor – Printed for Arthur Johnson 1619.
- The Merchant of Venice. Printed by J. Roberts 1600.
- King Lear – Printed for Nathaniel Butter 1608.
- Henry the Fifth. Printed for T. P. 1608.
- Sir John Oldcastle. London printed for T. P. 1600.
- A Midsummer Night's Dream. Printed by James Roberts 1600.

Man havde hos flere Shakespearesamlere bemærket disse 10 Skuespil. De havde ikke fælles Trykkeraar, men de havde bestemte Karakteristika fælles. De var alle en Del højere end de fleste Kvartudgaver, og deres Titler var alle usædvanlig korte, og de var indbundne samlede.

De førstnævnte tre Skuespil havde sammenhængende Arkbetegnelse og

---

11. I Shakespeareforskningen kalder man en Kvartudgave (Quarto) for Q med et vedhængende Tal for Udgavens Nr. i Tidsfølgen. Paa samme Maade taler man om Folio: F₁ - F₂ - F₃ - F₄.

var tydeligt bestemte til Udgivelse sammen. Man bemærke, at alle Skuespilene – efter den Tids Opfattelse – var skrevet af Shakespeare.

Optrykket af alle disse Skuespil i 1619 er utvivlsomt foretaget af Jaggard i Samarbejde med Forlæggeren JOHN PAVIER, der i 1600 havde faaet Retten til *Henry V* og *Sir John Oldcastle*, i 1602 til *The Contention* og i 1608 til *A Yorkshire Tragedy*. Disse to havde indledet et Samarbejde, efter at de havde erhvervet Retten til yderligere to Stykker, nemlig »*Merry Wives of Windsor*« og »*King Lear*«. *Midsummer-Nights Dream* og *Merchant of Venice* var formodentlig herreløse eller betragtedes saaledes. Forholdet til *Pericles* er uklart.

Der kan sikkert ikke være nogen Tvivl om, at man har villet arrangere en »samlet Udgave« af de udgivne Skuespil. De korte Titler viser, at man har tænkt sig senere at lade disse være Halvtitler i et større, sammentrængt Bind, som naturligvis skulde begynde med et almindeligt og mere udførligt Titelblad.¹² En Sammenligning med Jonsons første Folio, der bestaar af ni Skuespil, arrangeret paa samme Maade, melder sig allerede her.

Der er imidlertid som tidligere nævnt den Uregelmæssighed ved Udgaven, at man har givet Skuespil urigtig Aarsbetegnelse, og endvidere at man for de Skuespils Vedkommende, som er efter de tre første (*The whole Contention 2* og *3* samt *Pericles*) ikke lader Arkbetegnelser være fortsatte.

Der er altsaa sket noget, som har standset Udgiverne i deres oprindelige Hensigt. Man faar en god Forklaring ved et Brev fra The Lord Chamberlain til The Stationers' Company, dateret 3. Maj 1619, der notificerer, at ingen af The King's men's Skuespil maa trykkes uden disses Samtykke. De nøjagtige Enkeltheder om Noten er ikke bevaret, men man ved fra en anden lignende Lejlighed, at »en saadan illegal Adfærd var til stor prejudice for The King's men, og at Bøgerne derved blev korrumperede til Fornærmelse og Skam for Forfatteren«. Brevet maa naturligvis være kommet som en Bombe for Udgiverne, og Foretagendet er blevet standset.

Der er vel næppe nogen Tvivl om, at der derefter er kommen en Forbin-

12. Bøgerne var selvfølgelig kendt paa Shakespeares første Kommentator EDMUND MALONES Tid, men han var ikke opmærksom paa de enkelte Bøgers Samtidighed. Der eksisterede dengang ca. 12 tykke Bind, hver med de samme ni Skuespil – som Aarene gik, blev disse Bind splittede op og solgt enkeltvis, og nu er det eneste kendte Exemplar med EDWARD GROYNES Navn paa Permen i Folger's Library i Washington. Efter lang Omflakken til Tyskland og tilbage igen til England i 1902, solgt gennem Quaritch til Mr. Marsden Perry, Providence, Rhode Island og derfra til Folger i 1919 for en Pris af 100.000 Dollars. Det var første Gang, Folger viste sig offentligt som Samler, efterat han i Hemmelighed havde samlet i 30 Aar.

delse i Stand mellem Syndikatmedlemmerne og Condell og Heminge, der jo havde The King's men's Rettigheder. Men alligevel maatte man samtidig gaa den langsomme og besværlige Gang til de øvrige copyrights-Ejere for de tidligere udgivne Kvartudgaver.

Inden Udgivelsen af den første Folio var der udgivet nitten Skuespil af Shakespeare i Kvartudgaver. Som ovenfor nævnt havde Syndikatet erhvervet sig Retten til 6 Skuespil i 1616. Den engelske Shakespeareforskning har omhyggeligt udredet og undersøgt, hvorledes Syndikatet har erhvervet sig Retten til yderligere 12 Skuespil. Ovenstaaende meget korte Redegørelse for Erhvervelsen af 6 viser, hvor vanskeligt det vil være her at forklare alle de 18. Pericles blev af ukendt Grund udeladt i første Folio.

De øvrige atten Skuespil i den første Folio havde Heminge og Condell Retten til som shareholders i Shakespeares gamle Trup.

Af disse blev 16 dækket af følgende Indførelse i Registeret, der først kom:

8° Novembris 1623.

Mr Blount, Isaak Jaggard. Entred for their Copie under the hands of Mr Doctor Worrall and Mr Cole, Warden, Mr William Shakspeers Comedyes, Histories, and Tragedyes, soe manie of the said Copyes as are not formerly entred to other men. vizt. Comedyes. The Tempest. The two gentlemen of Verona. Measure for Measure. The Comedy of Errors. As you Like it. All's well that ends well. Twelfth night. The winters tale. Histories. The thirde parte of Henry the sixt. Henry the eight. Tragedies. Coriolanus. Timon of Athens. Julius Cæsar. Mackbeth. Anthonie and Cleopatra. Cymbeline.

To Skuespil kom med i første Folio uregistrerede, *The Taming of the Shrew* og *King John*, men disse maa efter Sir Chambers Mening have faaet Tilladelse til at passere uden Indførsel i Registeret, fordi man har betragtet dem som Optryk af de gamle Spil: *The Taming of a Shrew* og *The Troublesome Reign of John, King of Scotland*, paa hvilke de er baserede. Retten til disse gamle Spil tilhørte henholdsvis Boghandler Smethwick og Thomas Dewes.

36 Skuespil ialt var paa denne Maade samlede paa een Haand. Ni af de fjorten Comedies, tre af de ti Histories og sex af de tolv Tragedies blev udgivet for første Gang og blev reddet fra en virkelig overhængende Fare for Fortabelse.

Man forstaar, at det har krævet en lang Tid at komme igennem dette copyrights Vildnis, saaledes at der maatte gaa 7 Aar efter Shakespeares Død, før Folioen kunde udkomme.

DEN FØRSTE FOLIO

Før Titelbladet (se Tavle 6) er et Blad, blankt foran, men paa Bagsiden imod Titelbladet er der midt paa Siden trykt: To the Reader.

Det er Ben Jonsons berømte lille Vers i Anledning af Portrættet paa Titelbladet (se Tavle 7) og danner sammen med dette første Folioens Indledningsopslag. De følgende Tavler (8-13) viser Udviklingen gennem de fire Folioer.

Martin Droeshout's Portræt, der i første Folio forekommer i to lidt forskellige Tilstande (states), har været meget diskuteret. Man kender ikke med Sikkerhed Originalen. De fleste mener, det er en Afbildning af den kendte Buste paa Epitafiet, der hænger paa Korvæggen i Stratford-Katedralen ved Shakespeares Grav. Denne Buste skal være gjort over en Dødsmaske. Billedhuggeren er GERHARD JANSSEN, en Hollænder, hvis Fornavn faar de lystigste Fordrejninger, hver Gang Englænderne skriver om ham.

J. Dover Wilson har i en lille Biografi »The essential Shakespeare«, 1946, paa The University Press, Cambridge, angrebet dette Portræt paa det voldsomste. Han kalder Busten for Janssens selvtilfredse Gengivelse af en Svinelagter. Han hævder, at Sir Lee's Begejstring for denne grimme »man of Stratford« har fremkaldt hele Bevægelsen for at detronisere Shakespeare ved at udpege Jarlerne af Derby og Oxford m. fl. som Tronprætendenter.

I sin glødende Begejstring vælger han et Portræt, som han anbringer foran i Bogen som sin Shakespeare. Det er fra Tiden, men er ganske udokumenteret. Det gaar under Navnet Grafton-Portrættet og hænger nu i John Rylands Library i Manchester. Om dette Billede, der unægtelig er noget sødladent, mere dækker Professorens Shakespeareideal maa være en Smagssag. Mere Betydning bør det dog have, at Heminge og Condell – der maa antages at være habilere Dommere i Sagen – har valgt Folioens Portræt, og at Ben Jonson herom har skrevet den lille mesterlige Versstump, hvor han i hvert Fald ikke gaar imod Billedets Lighed. Portrættet gentages i Folioudgaverne og maa derfor have tiltalt Samtiden, der jo dog var temmelig kunstnerisk forvænt (Shakespeare fødtes samme Aar som Michelangelo døde).

Naar Professoren anfører, at Shakespeares Hustru og Døtre – selvom de havde ønsket det – næppe har vovet at protestere, maa hertil bemærkes, at Shakespeares Hustru døde 6. August 1623, Maaneder før første Folioens Udgivelse. Familien har efter alt det foreliggende sikkert akcepteret

Billedet. Saavel Svigersønnen, Dr. Hall, som Døtrene, Susanne og Judith, var vel bekendte med Udgiverne af Komediene.¹³

The first Folio collationeres saaledes:

Ni upaginerede Blade, bestaaende af 1: Blad (blankt foran) med Verset »To the Reader« undertegnet B. J. (Ben Jonson). 2: Blad. Titelblad. 3: Blad. Dedication til William Earle of Pembroke og Philip Earle of Montgomery, undertegnet af John Heminge og Henry Condell. 4: Blad. Fortale af John Heminge og Henry Condell: »To the great variety of Readers«. 5: Blad. TO THE MEMORIE / of the deceased Author, Master / W. Shakespeare, undertegnet L. Digges. 6: Blad. Halvtitel med »the Names of the Principall Actors / in all these Playes«. 7: Blad. »To the Memory of my beloved, / The AUTHOR / Mr. WILLIAM SHAKESPEARE / And / what he hath left us«, underskrevet BEN. JONSON. 8: Blad. Upon the Lines and Life of the / Famous Scenicke Poet, Master / W. Shakespeare. / Underskrevet HUGH HOLLAND. 9: Blad. A Catalogue of all the Comedies, / Histories, and Tragedies contained / in this Volume. / (NB. Troilus & Cressida er glemt).

Derefter følger Tekstsiderne af hvilke nogle enkelte er blanke: p. 1-304, 1-232. XXX (upagineret) 1-400.

(Sidetallene er for Comedies, Histories og Tragedies, der danner tre Afsnit, kun vist ved Sidetallene og ikke med nogen særlige Undertitelblade. De tredive upaginerede Sider er Troilus & Cressida, hvis Særplacering har givet Anledning til mange Betragtninger.)

Der er en Del Trykfejl, ogsaa i Pagineringen og i Signaturerne. Nogle af disse er rettede under Bogens Trykning. Dengang trykte man jo et Ark ad Gangen, hvorfor man kunde rette i en Bogs enkelte Ark flere Gange under Trykningen.¹⁴ Collationeringen af Texten er derfor meget vanskelig.

Kolofonen lyder saaledes: »Printed at the Charges of W. Jaggard, Ed. Blount, J. Smithweeke, and W. Aspley, 1623.«

Folioens Udgivelsesdag er ikke stadfæstet. Den første offentlige Udtalelse om Bogen har man i en Registrering af en Indbinding for Bodleian Biblioteket i Oxford. Den er dateret den 17. Februar 1624. Paa et Exemplar tilhørende Augustine Vincent staar prentet: »Ex dono Wilhelmi Jaggard Typographie A° 1623.« Skriften er ikke Jaggards. En Frankfurterbogliste, udgivet mellem April og Oktober 1622, indeholder »Playes, written by M. William Shakespeare, all in one volume, printed by Isaack Jaggard, in fol.« Man mener at have Bevis for, at Trykningen af Folioen begyndte saa langt

13. En nylig udkommen Bog af C. MARTIN MITCHELL: *The Shakespeare Circle* (Birmingham. Cornish Brothers 1947) giver et hyggeligt Billede af hele Shakespeares Omgangskreds i stærk Kontrast til Brandesbiografiens sorte Slutningskapitler.

14. Naar en Bog senere blev samlet til Indbinding hos Trykkeren (den sædvanlige Udgivelsesform), blev rettede og urettede Ark hæftet sammen i broget Forvirring.

tilbage som 1621. Er dette rigtigt, maa man allerede kort efter den opgivne Udgave af 1619 have paabegyndt Samarbejdet om den store Folio.

Prisen for Bogen var 20 shilling. Man har denne Oplysning fra et Brev, som WM. CARTWRIGHT skriver til EDWARD ALLEYN, den store Skuespiller fra Admiralens Skuespillertrup, den senere Grundlægger af det kendte Collegium. Cartwright var Alleyns intime Ven; i Brevet staar: »paid a sove-in for Shaksper's booke of Plaies.« Brevet er dateret 30. November 1623.

Det største Exemplar af first Folio maaler $13\frac{3}{4} \times 8\frac{3}{4}$ inches. Oplaget var formentlig 500. Der er ca. 180 Exemplarer identificerede i Dag. Der er imidlertid kun fjorten Exemplarer bevarede i virkelig god Tilstand. De første og de sidste Blade i Bogen er som Regel væk. Grenville-Exemplaret i British Museum er saa godt som uberørt.

Folgers Shakespeare Library i Washington, den i 1930 afdøde Petroleumskonges mægtige Bibliotek, har 79 Exemplarer. Paa denne Maade er alt-saa de fleste Biblioteker Verden over faktisk hindrede i at faa et Exemplar, selvom de kunde udrede den kolossale Købesum. De hundrede andre er registrerede og Ejerskabet omhyggeligt notificeret af Sir SIDNEY LEE »*Survey of First Folio*« i *Studies in the First Folio*, 1924. Udenfor England i Europa findes vistnok kun fire Exemplarer af første Folio: Statsbiblioteket i Berlin, Universitetsbiblioteket i Padua, Nationalbiblioteket i Paris og Bodmer Biblioteket i Schweiz.

Det berømte Bodleian Library i Oxford erhvervede som ovenfor nævnt et Exemplar i 1624, men solgte det i 1663, da tredje Folio (first Issue) udkom. Først for nylig har det omsider faaet en ny første Folio. Prisen havde sandelig ændret sig i Mellemtiden. Van Antwerp-Exemplaret solgtes i Marts 1907 for 3600 Pund. Jarlen of Howes' Exemplar ($13 \times 8\frac{3}{4}$ inch.) indbundet i Bind fra Tiden solgtes for 2025 Pund i Dec. 1907. Et Exemplar solgtes i Juli 1910 for 2000 Pund. Men saa stiger Prisen. Rosebery-Exemplaret solgtes i 1933 paa Auktion for 14.500 Pund.

Om første Folios Udstyr har man en morsom tidlig Betragtning i WM. PRYNNE'S *Historio-mastix* (1633), hvor der siges: »Adskillige Skuespiludgaver er groet op fra Kvartudgaver til Folios: Ben Jonson, Shakespeare og andre. Shakespeares Skuespil er trykt paa det bedste Krone-Papir, langt bedre end de fleste Bibler«.

Udgaven indledes med en højtidelig Dedikation til de to Jarler. Den er af mindre Interesse. Men Shakespeares to Skuespillerkammeraters Dedika-

DE FIRE SHAKESPEARE FOLIOER

tion »*To the great variety of Readers*« er af stor Betydning (se Tavle 16), fordi den i Virkeligheden er det eneste Forsøg fra Tiden paa en Levendegørelse af Digteren. Man har diskuteret, om Ben Jonson har været Pennefører for de to Skuespillere, men dette Standpunkt er vistnok nu helt forladt. Man mener, at Edv. Blount har været dem behjælpelig.

DEN ANDEN FOLIO

Der skulde gaa 9 Aar, før Shakespeares første Udgave af Samlede Værker var udsolgt. De to Udgivere var forlængst døde. Henry Condell i 1627 og John Heminge i 1630. Rettighederne til Skuespillene var gaaet over paa andre Hænder, hvormed The Stationers' Register giver fuldgyldige Oplysninger.

Bogtrykker Isaac Jaggards Enke overførte saaledes sine Interesser i Shakespeares Skuespil til THOMAS og RICHARD COTES omkring den 11. Juni 1627. Blount overførte sine til ROBERT ALLOT den 16. November 1630.

Thomas Cotes trykte omsider i 1632 den anden Folio (The second Impression) for Allot, Smethwick, Aspley, Richard Hawkins og Richard Meighen, der altsaa dannede et nyt Syndikat. Hawkins havde i Tiden mellem første og anden Folio erhvervet Retten til *Othello* og Meighen Retten til *Merry Wives of Windsor*.

Collationen er saaledes:

1. Blad: To the Reader. »This Figure . . . (se Tavle 8) Forsiden blank.
2. - Titel (se Tavle 9) Bagsiden blank.
3. - Dedication »TO THE MOST NOBLE . . .« underskrevet your Lordships most bounden John Hemings. Henry Condell.
4. - »To the great variety of Readers.« underskrevet af samme. Bagsiden blank.
5. - Upon the Effigies af my worthy / Friend, The Author Master William / Shakespeare, and his Workes.« / Ikke underskrevet, og »An Epitaph on the admirable Dramaticke / Poet, W. SHAKESPEARE.« Ikke underskrevet (John Milton). Bagsiden blank.
6. - »TO THE MEMORIE / of the deceased Author, Master / W. SHAKESPEARE Underskrevet L. Digges. Og »To the Memory of M. W. Shakespeare«, underskrevet I. M. Bagsiden blank.
7. - The Workes of William Shake- / speare, containing all his Comedies, Histo- / ries, and Tragedies: Truly set forth, according / to their first Originall. / The Names of the Principall Actors / in all these Playes. /

MOGENS MÜLLERTZ

William Shakespeare.	Samuel Gilburne.
Richard Burbadge.	Robert Armin.
John Hemmings.	William Ostler.
Augustine Phillips.	Nathan Field.
William Kempt.	John Underwood.
Thomas Poope.	Nicholas Tooley.
George Bryan.	William Ecclestone.
Henry Condell.	Joseph Taylor.
William Slye.	Robert Benfield.
Richard Cowly.	Robert Goughe.
John Lowine.	Richard Robinson.
Samuell Crosse.	John Schancke.
Alexander Cooke.	John Rice.

Bagsiden blank. (Navnene er de samme som i første Folio).

8. Blad: »To the memory of my beloved, / The AUTHOR / Mr. WILLIAM SHAKESPEARE / And / what he hath left us / underskrevet BEN. IONSON.
9. - »On Worthy Master Shake- / speare and his Poems«. Underskrevet: The friendly admirer of his Endowments. I. M. S.
10. - / Upon the Lines and Life of the / Famous Scenicke Poet, Master / W. SHAKESPEARE. / Underskrevet Hugh Holland. Paa Bagsiden: / A Catalogue of all the Comedies, / Histories, and Tragedies contained / in this Booke / (Troilus & Cressida er medtaget).

Teksten er opdelt i tre Afsnit: Pag. 1-303 (den sidste upaginerede Side blank). Pag. 1-232. Pag. 1-419 (den sidste upaginerede Side blank). Paa Pagina 419 nederst staar følgende Kolofon: / Printed at London by Thomas Cotes, for Thomas Smethwick, William Aspley, / Richard Hawkins, Richard Meighen, and Robert Allot, 1632. /

Teksten følger første Folio med nogle Korrektiver. Det er et Spørgsmaal, om Trykmaterialet fra første Folio har været til Disposition for det nye Optryk (the second Impression). I saa Fald er de enkelte Korrektiver jo af overordentlig Betydning. Man kan ogsaa diskutere, om der fra de nye Udgiveres Side ikke har været en Slags Tilsyn med Teksten i Modsætning til de første Udgivere. Paa denne Maade kunde eventuelle diskuterede Trykfejl i første Folio maaske være blevet rettede. Sammenlign Tavle 14 (første Folio) med 15 (anden Folio).

Den ny Shakespeare-Udgave (ved Professor J. DOVER WILSON) lægger Betydning i enhver nok saa lille Rettelse i anden Folio og de andre. Man kan sikkert ikke afgøre Værdien af Rettelserne saa kategorisk som den tidligere Bibliotekar ved British Museum, Professor ALFRED W. POLLARD, der siger, at de tre senere Folier ikke har nogen tekstkritisk Betydning, saalænge

der bare eksisterer et Exemplar af første Folio, en Udtalelse, som tiltrædes af Sir E. K. CHAMBERS. Det er derfor interessant at se den Facsimileudgave af første Folios Tekst, som Dover Wilson har paabegyndt hos FABER & GWYER, senere FABER & FABER, trykt hos THE CHISWICK PRESS. Den udkommer med de enkelte Skuespil (et ad Gangen) i nøjagtig samme Kolumnehøjde og -bredde som den første Folio. Facsimilen er Foto-Litografi. I hvert Bind ligger en aflang Karton, ligesom en Maalestok, det er en First Folio Line-Indicator. I en hel første Folio Kolumne er der 66 Verslinier (med Undtagelse af Fangordet forneden paa Kolumne b). Disse Linier opdeles paa Indicatoren i elleve Afsnit hver paa 6 Linier. Hvert Afsnit er mærket med sit Romertal. Hvis der staar f. Eks. Julius Cæsar 111 a V 5, betyder dette Pag. 111 første Kolumne, femte Afsnit, femte Verslinie. Man lader saa Indicatoren, der forneden afslutter med en lang Understreg, anbringe saaledes, at denne Streg følger Linien forneden paa Side-Indramningen, og man har da straks den bestemte Verslinie. (Facsimilen følger naturligvis Folioens Paginering).

Bag i hvert Bind er der en Fortegnelse over »Modern readings«. Og der kan enhver interesseret læse de Rettelser eller mulige Forbedringer, som senere Udgaver har foretaget i første Folios Text – for Julius Cæsars Vedkommende er der 15 Rettelser fra Folio 2, men ogsaa en Del fra Folio 3 og 4.

Det er derfor lidt overlegent, naar den fortræffelige Shakespeareforsker Sir Chambers skriver: The later Folios and the post – 1623 Quartos are of little value for textual criticism.

De forskellige Deltagere i anden Folios Syndikat har enkeltvis deres Navn trykt forneden paa Titelbladet, saaledes at nogle Exemplarer har Navnet Robert Allot (som det afbildede Blad), andre har Navnet William Aspley, Richard Hawkins, Richard Meighen eller John Smethwick.

Bladet med Ben Jonsons Vers til Droeshout-Portrættet har – i Modsætning til første Folio – ingen Kursivering af Ordene og enkelte nye Stave-maader (se Tavle 8).

I Warwick Castle er der tre Exemplarer af denne Folio, den største og smukkeste maaler $13\frac{1}{8} \times 9$ inch. I Danmark findes et Exemplar fra Einar Christiansens Bogsamling og et stort, smukt, nyligt erhvervet, Størrelse $13 \times 8\frac{3}{4}$. Folger Library har 58 Exemplarer.

Papiret er smukt hollandsk.

Anden Folioen indeholder flere nye Hyldestdigte til Shakespeare.

Der er et mindre Digt: *To the Memory of M. W. Shakespeare*, undertegnet I. M. Man mener (se baade Sir Sidney Lee og Sir E. K. Chambers), at det er en vis JASPER MAYNE, som i 1623 var Elev i Westminster, men maaske er det snarere Translatør James Mabbe fra Oxford.

Endvidere er der et Digt af en ukendt, ubenævnt Forfatter, der røber personligt Kendskab til Shakespeare: »*Upon the Effigies of my worthy Friend, the Author Master William Shakespeare, and his Workes*«. Et større Digt undertegnet J. M. S. og med Overskriften »*On worthy Master Shakespeare and his Poems*« har ligeledes ukendt Forfatter. Bogstaverne tyder man som Forbogstaverne til »In Memoriam Scriptoris«. Interessantest er selvfølgelig JOHN MILTONS skønne Strofer:

An Epitaph on the admirable Dramaticke Poet,

W. SHAKESPEARE

What neede my SHAKESPEARE for his honour'd bones,
 The labour of an Age, in piled stones
 Or that his hallow'd Reliques should be hid
 Under a starre-ypointing Pyramid?
 Deare Sonne of Memory, great Heire of Fame,
 What needst thou such dull witnessse of thy Name?
 Thou in our wonder and astonishment
 Hast built thy selfe a lasting Monument:
 For whil'st to th' shame of slow-endavouring Art
 Thy easie numbers flow, and that each part,¹⁵
 Hath from the leaves of thy unvalued Booke,
 Those Delphicke Lines with deepe Impression tooke
 Then thou our fancy of her selfe bereaving,
 Dost make us Marble with too much conceiving,
 And so Sepulcher'd in such pompe dost lie
 That Kings for such a Tombe would wish to die.

I vort engelsk-kyndige Land behøver disse Linier ikke at oversættes. Lad dem ogsaa lyde her i Danmark. Det var Miltons første trykte Digt, der saaledes fremkom anonymt i denne Folio. Det er betegnende for den anden Gigant i engelsk Digtning, at han maatte være med, naar Shakespeares Ry paany skulde manifesteres. Man ved, at Milton skrev Digtet i 1630 i sit to og tyvende Aar (se iøvrigt Tavle 3).

15. I John Miltons »Poems« 1645 er Ordet rettet til Heart.

DE FIRE SHAKESPEARE FOLIOER

De øvrige Hyldestdigte er Gentagelser fra første Folio. Først og fremmest den pragtfulde Hymne af *Ben. Jonson* – der godt privat kunde sige, at Shakespeare »wanted art«, men her i magtfulde Strofer giver ham den første Rang mellem alle Dramatikere, ogsaa de græske og romerske. Desuden Hugh Hollands Digt »Upon the Lines and Life of the Famous Poet, Master William Shakespeare«. Holland var en Digter fra Trinity College i Cambridge, formodentlig identisk med Hyldest-Poeten fra Ben Jonsons første Folio. (Ben Jonsons Digt er facsimileret Tavle 5).

LEONARD DIGGES (1588-1635) – en mindre kendt Digter, som godt kan have skrevet de lidt ubehændige Verslinier under Shakespeares Epitafium i Stratford-Katedralen og som skrev et Fortaledigt til Shakespeares »Poems« (1640) – har sluttelig et mindre Hylsteddigt saavel i første som anden Folio: To the Memorie of the deceased Author Master W. Shakespeare.

Anden Folio er solgt i London 1945 for 400 Pund.

DEN TREDIE FOLIO

Enken efter det ene Medlem af anden Folio-Syndikatet, Mrs. Allot giftede sig med PHILIP CHETWIND. I Aaret 1663 paabegyndte han Trykningen af den tredie Folio. Ligesom det gik ved de to tidligere Folioer, var det en langsom Affære at trykke en saadan Bog. Man husker, at første Folioen egentlig allerede blev paabegyndt to Aar før den endelig udkom.

Ved tredie Folioen er der den Ejendommelighed, at der allerede i 1663 er kommen nogle enkelte Exemplarer ud fra Trykpressen, hvilke blot var en Gentagelse af anden Folioen.

Dens Titelblad lyder:

»Mr. William Shakespear's Comedies, Histories and Tragedies. Published according to the true Original Copies. The third Impression. (Uden Droeshouts Portræt) London: Printed for Philip Chetwind, 1663.«

Men hvordan det nu er gaaet til, Bogen ændres under Trykningen, saaledes at den udvides med syv nye Skuespil. (Se herom straks nedenfor.) Om Retten til disse maatte være kommen Udgiveren ihænde under Trykningen eller hvorledes, er ubekendt.

Man kunde kalde 1663-Udgaven for Fortrykket; 1664-Udgaven har samme Text og samme gennemløbende 878 Sider (den sidste blank). Man

gaar altsaa i disse Udgaver helt bort fra første og anden Folios Opdeling i tre Afsnit med særlige Sideantal for Comedies, Histories og Tragedies.

Derefter følger ny Paginering fra Side 1-20:

/ The much admired Play, / CALLED / PERICLES, PRINCE of TYRE / With the true Relation of the whole History, Adventures, / and Fortunes of the said Prince. / Written by W. SHAKESPEARE, / and published in his life time.

Det ser ud, som om Udgiveren har maattet lade Pericles faa en Forrang ved Trykningen – eller maaske har han faaet Retten til dette Skuespil, før han fik de efterfølgende 6 Skuespil, der nu følger paginerede forfra fra 1-100, nemlig:

/ The London PRODIGAL. / Written by W. Shakespear / 1-16 / The History of the Life and Death of THOMAS / Lord CROMWELL. / pag. 17-31. Pag. 32 indeholder Personlister for de to første og for det følgende: / The History of Sir JOHN OLDCASTLE, / the good Lord Cobham. / 33-54.

Derefter følger: / The PURITAN: or The WIDOW / of Watling-street / 55-73. Pag. 74. Personliste. / A YORK-SHIRE TRAGEDY, / Not so New, as Lamentable and True / 75-81 / The Tragedy of LOCRINE, the eldest / Son of King BRUTUS. / (For de to sidste Skuespil er ingen Personliste.) Der er ingen Kolofon.

Som bekendt er Pericles det eneste af disse syv Skuespil, som med Rette bærer Shakespeares Navn. Det udkom allerede i Kvartudgave i 1608. De andre Skuespil er apokryfe.

Før Titelbladet, der altsaa *ikke* indeholder Droeshouts Portræt, er et Blad, blankt foran, men paa Siden, der danner Opslag sammen med Titelbladet, er Portrættet i samme Størrelse som i de to første Folioer anbragt over Ben Jonsons Vers: *To the Reader*. (Se Tavle 10 og 11).

Det bemærkes, at Initialerne for Ben Jonsons Navn her for anden Gang er skrevet med J istedet for I, hvormed Jonson selv stavede sit Navn (han er død 1637). Man maa ogsaa bemærke, at Shakespeares Navn paa Titelbladet med store Versalier for første Gang staves Shakespear (ikke inde i Folioen). En grim Stavemaade, som man begyndte paa i England, og som varede indtil Begyndelsen af det nittende Aarhundrede. I Amerika ser man ellers meget hyppigt Navnet stavet Shakspeare. Ingen af Stavemaaderne er forstaaelige eller forsvarlige. Selv om det er temmelig utydeligt at se, hvorledes Shakespear selv staver sit Navn paa de fleste bevarede Originalunderskrifter, er det dog givet, at han staver det Shakespear paa det sidst fundne fra Montjoy Retssagen.

DE FIRE SHAKESPEARE FOLIOER

Collationen af den tredie Folio er saaledes:

1. Blad (se ovenfor, Portræt med Vers).
2. - Titel (se ovenfor).
3. - (To the great variety of Readers) (se Tavle 16 og 17).
4. - (Dedicationen til de to Jarler).
5. - / To the Memory of the deceased Authour / Mr. WILLIAM SHAKESPEARE. / underskrevet af L. Digges.
Paa Bagsiden:
»Upon the effigies of my worthy Friend . . .« uden Underskrift.
»To the Memory of Mr. W. Shakespeare« undertegnet af J. M. (Jasper Mayne).
6. - »To the Memory of my beloved the Authour . . .«
7. - do. do. . . . . undertegnet Ben Johnson.
paa Bagsiden:
/ On worthy Mr. Shakespeare. / and his Poems. /
8. do. do.
Paa Bagsiden: do. do., undertegnet J. M. S.
9. - / An EPITAPH / On the admirable Dramatick Poet / WILLIAM SHAKESPEARE.
Uden Underskrift (NB. John Milton).
Paa Bagsiden:
/ Upon the Lines and Life of the Famous Scenick / Poet Mr. W. Shakespeare / Underskrevet: Hugh Holland.
10. - / The works of William Shakespeare, containing / all his Comedies, Histories and Tragedies: / Truly set forth according to their / first Original.
Derunder: Navnene paa Skuespillerne.
Paa Bagsiden:
A Catalogue of all the Comedies, Histories, and Tragedies contained in this Book.

(Indholdsfortegnelsen har ikke de syv nye Skuespil og har ingen Paginahenvisning ligesom Indholdsfortegnelserne i første og anden Folio).

Tekst pp. 1-877, 1-20, 1-100.

Betegnende er det at konstatere, at John Miltons Digt, der stadig er uunderskrevet, nu er paa en stor Helse, mens det i anden Folio, da John Milton var ung og Debutant, kun har en beskedent Plads under det tarvelige Rim: Upon the Effigies . . .

De første 10 Blade i Folioen er sat med en betydelig større Skrift end første og anden Folio's.

Saavel 1663- som 1664-Udgaven er overordentlig sjælden. For 1663-Udgavens Vedkommende er vel nok den ovenomtalte Fortrykshypotese en Forklaring paa Sjældenheden. Men hvad 1664-Udgaven angaar, er Aarsagen den, at Størstedelen af Lageret henstod usolgt (saadanne store dyre Bøger

sælges langsomt), da den store Brand i London 1666 ødelagde hele Restoplaget. Der er almindelig Enighed om, at 1664-Udgaven er meget mere sjælden end første Folio.

I Danmark findes et fortrinligt Exemplar, Størrelse $13\frac{3}{8} \times 8\frac{5}{8}$ inches, Warwick-Samlingens Exemplar maaler $13\frac{1}{2} \times 8\frac{5}{8}$ inches. Folger Library har 24 Exemplarer af tredje Folio.

Den sidst betalte Pris i London for et udmærket Exemplar er 1400 Pund, men Priserne tegner til stadig at blive opadgaaende.

DEN FJERDE FOLIO

I 1685 da den fjerde Folio udsendtes, levede ikke flere af Shakespeares Efterkommere. Hans Enke døde som nævnt i 1623, før den første Folio udkom. I 1649 døde den ældste Datter, der i Ægteskabet med Dr. Hall (død 1635) havde et Barn, der efter at have overlevet to Ægtefæller døde 1670. Den yngste Datter døde 1662. Hendes tre Sønner døde henholdsvis 1617, 1639 og 1639. Af Shakespeares Skuespillerkammerater kunde fornuftigvis ingen mere tænkes levende.

Det var H. HERRINGMAN, E. BREWSTER og R. BENTLEY, der udgav den fjerde Folio. Brødskriften er gennemgaaende større end i de tre tidligere Folioer. Den er trykt paa hollandsk Papir; paa enkelte af Titelbladene læser man tydeligt Papirmøllens Navn, Van Duvantegard.

Titelbladet er for første Gang sat med Omramning (se Tavle 12 og 13).

Collation:

1. Blad: Droeshouts Portræt er blevet retoucheret med krossede Streger paa Skyggerne i Ansigtet og i Haaret. Det har samme Størrelse som de andre Folioer. Under dette: Ben Jonsons: To the Reader, underskrevet B. J. Forsiden af Bladet blank.
2. - Titelblad. Bagside blank.
3. - Dedication to the most Noble and Incomparable pair of Brethren . . . underskrevet John Heminge, Henry Condell.
4. - The works of William Shakespeare o.s.v. med The names of the principal Actors in all these plays samt A Catalogue of all the comedies . . . Indholdsfortegnelse, men uden de syv Skuespil. Ingen Paginahenvisning. Bagsiden blank.
5. - Navnene for Personerne i *The Tempest*, urigtigt indsat. Bagsiden blank.

DE FIRE SHAKESPEARE FOLIOER

6. Blad: To the Great Variety of READERS.
Paa Bagsiden i Spalter:
L. Digges: To the Memory . . .
Anonym: Upon the Effigies . . .
J. M.: To the Memory . . .
Ben. Johnson: To the Memory . . .
7. - do. do. fortsat.
- J. M. S.: On worthy Mr. Shakespeare and his Poems.
Paa Bagsiden opsat over hele Siden:
John Milton (ubenævnt): AN EPITAPH . . .
Hugh Holland: Upon the Lines and Life of the . . .
Tekst pp. 1-272, 1-328 og 1-192. Pag. 193-304
de syv nye Stykker, unævnt i Titel og Indholdsfortegnelsen (sidste Side blank).

Som man ser, er man vendt tilbage til den gamle Inddeling med særlig Paginering.

Det største maalte Exemplar af fjerde Folio tilhører Wm. Jaggard i Stratford on Avon; det maaler $14\frac{1}{2} \times 9\frac{3}{8}$ inches. Det er da ogsaa næsten ubeskaaret. I Danmark findes i hvert Fald to Exemplarer; det ene maaler $14\frac{1}{8} \times 8\frac{11}{16}$ inches.

Udgaven er ikke regnet for særlig sjælden. Folger Library har 36 Exemplarer. 250 Pund er den hidtil højst betalte Pris for denne Folio.

DE SENERE FOLIOER

Da fjerde Folio var udsolgt, kom i 1709 ROWE-Udgaven i seks Bind. Siden da udkom indtil 1910 omkring 1200 forskellige Udgaver i England. En uhyre Produktion, som stadig forøges. Da Interessen for de gamle Folioer naturligvis er stadig stigende i England, og da Priserne paa de enkelte steg i samme Forhold, begyndte Facsimilerne at udkomme. Allerede i 1807 kom en Udgave, sædvanligt kaldet »UPCOTTS REPRINT«; senere kom de meget kostbare Facsimiler ASHBEE FACSIMILES, og i 1866 kom den første gode foto-litografiske Udgave af første Folio udarbejdet af HOWARD STAUNTON. Den er efterfulgt af mange flere, men er ikke overgaaet i Tydelighed og Akkuratesse.

Det stærkt tiltagende Studium af Shakespeare, der ogsaa viser sig i en mærkbar Interesse hos Amatører, førte med sig, at man ogsaa udgav Facsimileudgaver af Kvartudgaverne, der jo er endnu mere sjældne end Folioerne og har stor Betydning for Skuespillenes Fortolkning.

I 1880 begyndte WILLIAM GRIGGS, der var Fotolitograf i det indiske Ministerium, en Udgave af alle Kvarterne. Den regnes for fuldgod og tæller 43 Bind.

Dens Formaal beskrives i et Forord saaledes: »Ved Hjælp af denne Series exacte Reproduction kan Studenter, endog med smaa Midler, fra begge Sider af Atlanten, selv søge at udfinde den sande Text og sammenholde de autoritative Fakta, uden at være vildført af Kommentatorers Paafund eller ved Forfalskninger fra vexlende Tider.

Der er et virkeligt stort Antal Studerende, som er stærkt interesserede i Undersøgelsen af dette Emne, de vil nu være i Stand til at kunne vurdere Digterens uforfalskede Sprog«.

Disse fotolitografiske Udgaver er stærkt efterspurgte og derfor i ret høje Priser. En god Samling af Griggs' Facsimiler koster omkring 50 Pund.

Omkring Fotolitografiet af hver enkelt Bladside er anbragt en Ramme med indsatte Verslinietail – denne Lettelse for den Studerende giver imidlertid et lidt presset Billede af Kvartudgavernes Trykside; men Indramningen er maaske lettere anvendelig end den ovenomtalte Line-indicator.

EPILOG

Tager man sammen med andre værdeligen Søgende en Udflugt i Stratford on Avons Omegn, er der nok af Mindesteder. Man kan gaa den lille Kvarters Tur til Shottery for at dvæle i Ann Hathaways Forældres Hus, hvortil den unge attenaarige William stormede i Elskovs Overmod *scant of breath* over de grønne Enge, som smiler eremitagesletteagtigt rundt om Stratford, overrislede af den brede Avon. Eller man kan tage den lange Tur over til Aston Cantlow, hvor Shakespeares Forældre blev viede i den gamle Kirke. Helst bør man vandre over den middelalderlige Clopton-Bro, hvorfra man ser et Glimt af the Holy Trinity Church, der spejler sit Kor i Flodens stærke Vande, det skønne Kor, som skærmer Verdens største Digters Grav.

Man fortsætter østpaa henad den brede engelske Landevej – der er knap en Times Gang – men saa har man naaet Charlecote-Parken, hvor Shakespeare led sit Livs første Ydmygelse, om man nu skal lide paa Beretningen om hans Krybskyttebedrifter paa Sir THOMAS LUCY's Jagtrevir, Herren til Charlecote.

The Clopton Bridge i Stratford on Avon.

Undervejs har man hørt Historien:

Et Notat af en Skolar fra Oxford, RICHARD DAVIES, nedskrevet omkring 1648, opbevares nu i Corpus Christi College-Biblioteket i Oxford og fortæller om Shakespeare, at han var »much given to all unluckinesse in stealing venison and Rabbits particularly from Sr Lucy who had him oft whipt and sometimes Imprisoned and at last made Him fly his Native Country to his great Advancement. But His reveng was so great that he is his Justice Clodpate and calls him a great man and yt in allusion to his name bore three lowses rampant for his Arms.«

Thomas Lucy var Fredsdommer paa Egnen. Man formoder, at en kendt Birkedommer Krans-Type i Merry Wives of Windsor: Justice Shallow skal være Shakespeares Hævn over Lucy's strenge Adfærd.

Lucyerne, der stadig er en kendt gammel Slægt i England, har tre smaa Dyr i deres Vaaben. Der skal ringe Vid til at faa Navneligheden mellem Lucy og Lowsie (Lus) til at virke.

Man ser det gamle Slot ude fra Vejen. En stor Gitterport aabner ind til en bred Ege-Alle hen mod den mærkelige Forpostindgang til Slottet: En

kulisseagtig Bygning med Smaataarne, alle med den tudorske Afslutning, ligesom moderne Staalhjelme.

Det henrivende to Etagers Slot ligger tæt ved Avon, der her slaar en stor Bue mod Syd efter at have søgt nordpaa i Egnene omkring Stratford.

Inde i den store Hall viser en elskelig Butler os den store Samling Portrætter af Lucyerne gennem Aarhundrederne. De hænger der lige fra Elisabethtidens Højkraver og Rustninger op til vor Tids Skyttegravsuniformer. Man ser, at der ikke er taget Hensyn til Maleriernes dekorative Virkning i Hallen, kun Samlingen har Interesse – og det er derfor et højst kalejdoskopisk Vue.

Saa gaar man da ind gennem de dejlige gamle Rum, den store Spisesal med vuggende Reflekser fra Floden udenfor Vinduerne og det skønne Bibliotek med Dronning Elisabeths spidsnæsedede Portræt over den voldsomme Kamin.

Bibliotekets høje Reoler er tilgitrede overalt med gyldne Fletværk, de tusinde Bøgers Kalveskind giver en dejlig Mathed imod al Glansen – og dér, i en højbenet Montre midt paa Gulvet, vises Huset Charlecotes dyreste Skat, forsvarligt beskyttet af tykke Glasruder og Butlersens vogtende Blikke:

»Mr. William Shakespeares Comedies, Histories, and Tragedies. Published to the true Originall Copies. The second Impression.« –

Digterens Revanche blev den smukkeste tænkelige.

Curtain

SUMMARY

In his unpublished diaries, John Ward, the rector of Stratford-on-Avon during the years 1662-81, has the following note: "Shakespear, Drayton and Ben Ihonson had a merry meeting, and itt seems drank too hard, for Shakespeare died of a feavour there contracted."

Nothing may probably be said against the correctness of this note. Shakespeare's daughter, Mrs. Quiney died in the same year in which Ward came to Stratford, and is mentioned in the diary. In accordance with the last will of the poet his nephew lived in the old home of his childhood. He was eleven years old, when Shakespeare died, and was able to tell several things of the life and ways of the poet, such as was also the case with other persons then living who had belonged to the Shakespeare circle.

The present bibliographical study on the four Shakespeare folios puts forth the hypothesis that the reason for the said feast was the publishing of Ben Jonson's folio. The

DE FIRE SHAKESPEARE FOLIOER

book was published in the month of March, 1616. The feast must have taken place in the same month. (Shakespeare died in the middle of April 1616.) It was of course the natural topic of the feast – but it is possible that the participants in the feast took an even greater interest in the publishing of the said folio. Jonson's folio, being the first collected edition of plays in England, is the occasion for and the prototype of the edition of the collected works of Shakespeare which was to be published seven years later. The study mentions the preparations for the said edition – the resemblance is pointed out between Ben Jonson's folio and the folio put in hand in 1619 by William Jaggard (the printer who printed Shakespeare's first folio), but stopped on account of the intervention of the Lord Chamberlain.

Jonson's folio has the plays printed severally (so that they may be separated). Characteristically enough, the folio prepared in 1619 by Jaggard was made in this way when being arranged. Between Jonson's folio and Shakespeare's first folio (1623) there are resemblances showing also the interplay between the publishing of the two books. (The poems of homage and their authors.)

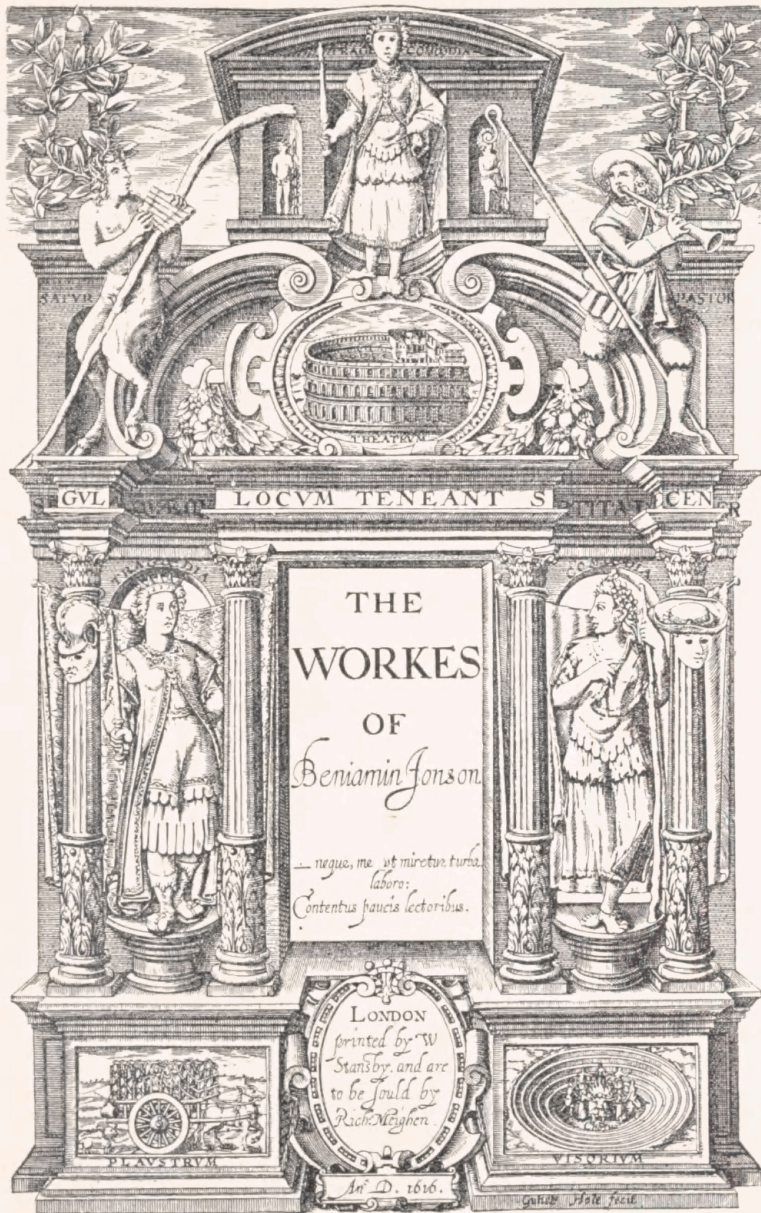
The study first sets forth the main features of the production of plays and books of the Elizabethan times, in order to explain the difficulties which the editors of Shakespeare's first folio had to overcome, before an edition could be established. The four folios of 1623, 1632, 1664, and 1685 are collated, and various views on the publishings are given.

The famous Droeshout portrait is being discussed, and critical comments given on the reflections of Professor J. Dover Wilson, the great Shakespeare student, concerning the picture in "The essential Shakespeare". C. Martin Mitchell's "The Shakespeare circle" establishes an intimate connection between Shakespeare's family and the editor of the folio. The latter must have approved of the portrait as well as of the bust on Shakespeare's tomb (the portrait being probably made from the said bust.)

The study ends in an epilogue about the small castle of Charlecote (four miles outside Stratford). It mentions William Davies's story from 1648 of Shakespeare's poaching and ensuing punishment, said to be the cause of his journey to London. It describes a visit to the castle, where Shakespeare's second folio is now being exhibited in the library as its greatest trophy. The triumph of the poet over the Charlecote family is the finest imaginable revenge.

BILLEDTEKSTER TIL TAVLERNE

- Tavle 1: Titelblad til Originaludgaven af Benjamin Jonsons *Workes*.
- 2: Slutsiden af Benjamin Jonsons *Every man in his Humour*, 1616.
  - 3: John Miltons berømte Digt til Shakespeare. Originaltrykket i anden Folio, 1632.
  - 4: I. Seldens Hyldest til Ben Jonson i hans *Works* 1616. Første Side.
  - 5: Indledningen til Ben Jonsons Hyldest til Shakespeare i anden Folio 1632.
  - 6: Indledningsside til første Opslag i første Folio 1623.
  - 7: Titelblad til Opslag i første Folio 1623.
  - 8: Indledningsside til første Opslag i anden Folio 1632.
  - 9: Titelblad til anden Folio 1632.
  - 10: Indledningsside til første Opslag i tredje Folio 1664. Modsvarer modstaaende Side.
  - 11: Titelblad til tredje Folio 1664.
  - 12: Indledningsside til første Opslag med modstaaende Side af fjerde Folio 1685.
  - 13: Titelblad til fjerde Folio 1685.
  - 14: Første Side af *All's well, that ends well*. Folio 1623.
  - 15: Samme Side i Folio 1632 til Sammenligning.
  - 16 og 17: Shakespeares Skuespillerkammeraters berømte Omtale af Shakespeare. Facsimile af Trykket i tredje Folio 1664.

This Comoedie was first
Acted, in the yeere
1598.

By the then L. CHAMBERLAYNE
his Seruants.

The principall Comœdians were,

WILL SHAKESPEARE.	RIC. BURBADGE.
AVG. PHILIPS.	JOH. HEMINGS.
HEN. CONDEL.	THO. POPE.
WILL. SLYE.	CHR. BEESTON.
WILL. KEMPE.	JOH. DVKE.

With the allowance of the Master of REVELLS.

Vpon the Effigies of my worthy
Friend, the Author Master William
Shakespeare, and his VVorkes,

Spectator, this Lifes Shaddow is; To see
The truer image and a liuelier he
Turne Peader. But, observe his Comicke vaine,
Laugh, and proceed next to a Tragicke straine,
Then weepe; So when thou find'st two contraries,
Two different passions from thy rapt soule rise,
Say, (who alone effect such wonders could)
Rare Shake-speare to the life thou dost behold.

An Epitaph on the admirable Dramaticke
Poet, W. SHAKESPEARE.

What neede my Shakespeare for his honour'd bones,
The labour of an Age, in piled stones
Or that his hallow'd Reliques should be hid
Vnder a starre-ypointing Pyramid?
Deare Sonne of Memory, great Heire of Fame,
What needst thou such dull witnesse of thy Name?
Thou in our wonder and astonishment
Hast built thy selfe a lasting Monument:
For whilst to th'shame of slow-endeavouring Art
Thy easie numbers flow, and that each part,
Hath from the leaves of thy unvalued Booke,
Those Delphicke Lines with deepe Impression tooke
Then thou our fancy of her selfe bereaving,
Dost make us Marble with too much conceiving,
And so Sepulcher'd in such pompe dost lie
That Kings for such a Tombe would wish to die.

Ad
V. CL.

B. E. N. I O N S O N I V M,

Carmen protrepticon.

Raptam Thracij lyram Neanthus
Pulset ; carmina circulis Palemon
Scribat ; qui manibus facit Deabus
Illotis, metuat Probum. Placere
Te doctis inuat auribus, placere
Te raris inuat auribus. Camenas
Cum totum legerem tuas (camenae
Nam totum rogitant tuae, nec ullam
Qui pigre trahat oscitationem,
Lectorem) & Numeros, Acumen, Artem,
Mirum Iudicium, quod ipse censor,
Ionsoni, nimium licet malignus,
Si doctus simul, exigat, viderem,
Sermonem & nitidum, Facetiâsq;
Dignas Mercurio, nouâsq; Gnomas
Morum sed veterum, tuiq; iuris
Quicquid Dramaticum tui legebam,
Tam semper fore, tamq; te loquentum,
Vt nec Lemnia notior sigillo
Tellus, nec macula sacrandus Apis,
Non cesso Venus, aut comis Apollo,
Quam Musâ fueris sciente notus,
Quam Musâ fueris tua notatus,
Illâ, quæ vnica, sydus vt refulgens,
Stricturas, superat comis, Minorum :
In mentem subijt Stolonis illud,
Lingua Pieridas fuisse Plauti
Vsuras, Ciceronis atq; dictum,
Saturno genitum phrasi Platonis,
Musæ si Latio, Iouisq; Athenis
Dixissent. Fore iam sed hunc & illas
IonsonI numeros puto loquutos, .

Anglus

To the memory of my beloved,
The AVTHOR
MR. WILLIAM SHAKESPEARE
AND
what he hath left us.

NO draw no envy (Shakespeare) on thy name,
Am I thus ample to thy Booke, and Fame:
While I confesse thy writings to be such,
As neither Man, nor Muse, can praise too much.
Thy true, and all mens suffrage. But these wayes
Were not the paths I meant unto thy praise:
For feeblest Ignorance on these may light,
Which, when it sounds at best, but eccho's right;
Or blinde Affection, which doth ne're advance
The truth, but gropes, and urgeth all by chance;
Or crafty Malice, might pretend thy praise,
And thinke to ruine, where it seem'd to raise.
These are, as some infamous Baud, or whore,
Should praise a Matron. What could hurt her more?
But thou art proofe against them, and indeed
Above th' ill fortune of them, or the need.
I therefore will begin. Soule of the Age!
The applause: delight! the wonder of our Stage:
My Shakespeare rise; I will not lodge thee by
Chaucer, or Spenser, or bid Beaumont lye
A little further, to make thee a roome:
Thou art a Monument, without a tombe,
And art alive still, while thy Booke doth live,
And we have wits to read, and prayse to give.
That I not mixe thee so, my braine excuses;
I meane with great, but disproportion'd Muses:
For, if I thought my judgement were of yeeres,
I should commit thee surely with thy peeres,
And tell, how farre thou didst our Lily out-shine,
Or sporting Kid, or Marlowes mighty line.
And though thou hadst small Latine and lesse Greeke,
From thence to honour thee, I would not seeke
For names; but call forth thundring Æschilus,
Euripides, and Sophocles to us,
Paccuvius, Accius, him of Cordova dead,
To live againe, to heare thy Buskin tread,
And shake a Stage: Or, when thy Sockes were on,
Leave thee alone for the comparifon

*

To the Reader.

This *Figure*, that thou here seest put,
It was for gentle *Shakespeare* cut;
Wherein the *Graver* had a strife
With *Nature*, to out-doe the *Life* :
O, could he but have drawn his *Wit*
As well in *Brasse*, as he has hit
His *Face* ; the *Print* would then surpass
All, that was ever writ in *Brasse*.
But since he cannot, *Reader*, look
Not on his *Picture*, but his *Book*.

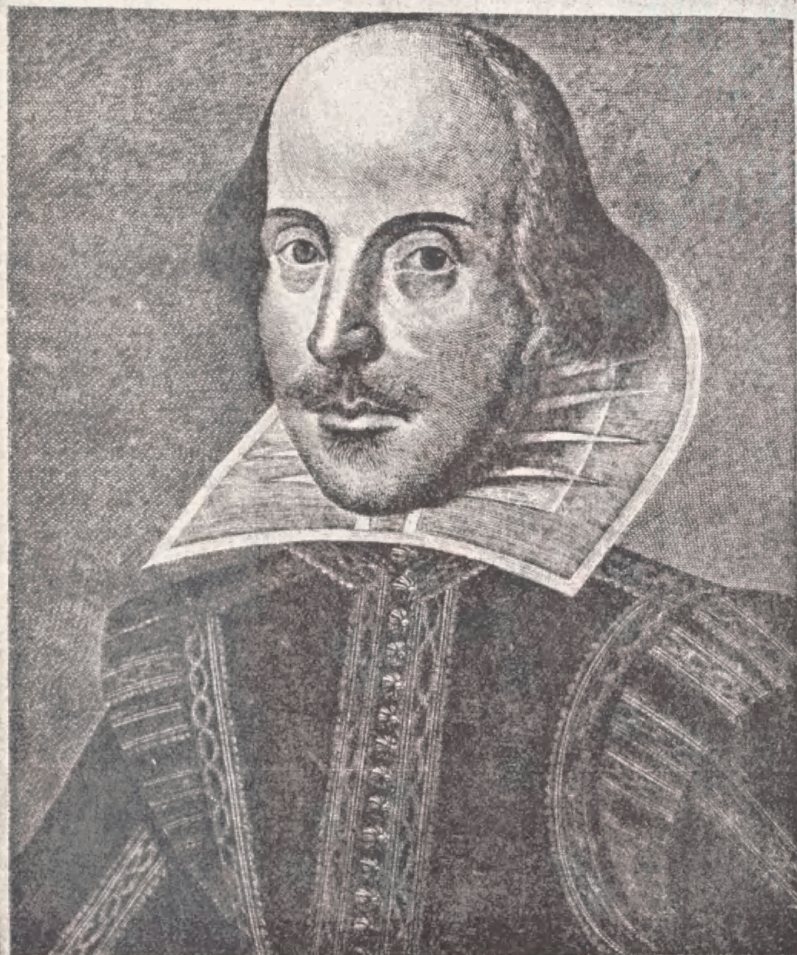
B. J.

MR. WILLIAM
SHAKESPEARES

COMEDIES,
HISTORIES, &
TRAGEDIES.

Published according to the True Originall Copies.

Math. Dowland sculpit Londoni.

LONDON
Printed by Isaac Iaggard, and Ed. Blount. 1623.

To the Reader.

This Figure, that thou here seest put,
It was for gentle Shakespeare cut ;
Wherein the Graver had a strife
With Nature, to out-doo the life :
O, could he but have drawne his VVit
As well in Brasse, as he hath hit
His Face ; the Print vould then surpasse
All, that was ever vvrit in Brasse.
But, since he cannot, Reader, looke
Not on his Pi&ture, but his Booke.

B. I.

MR. WILLIAM
SHAKESPEARES
COMEDIES,
HISTORIES, and
TRAGEDIES.

Published according to the true Originall Copies.

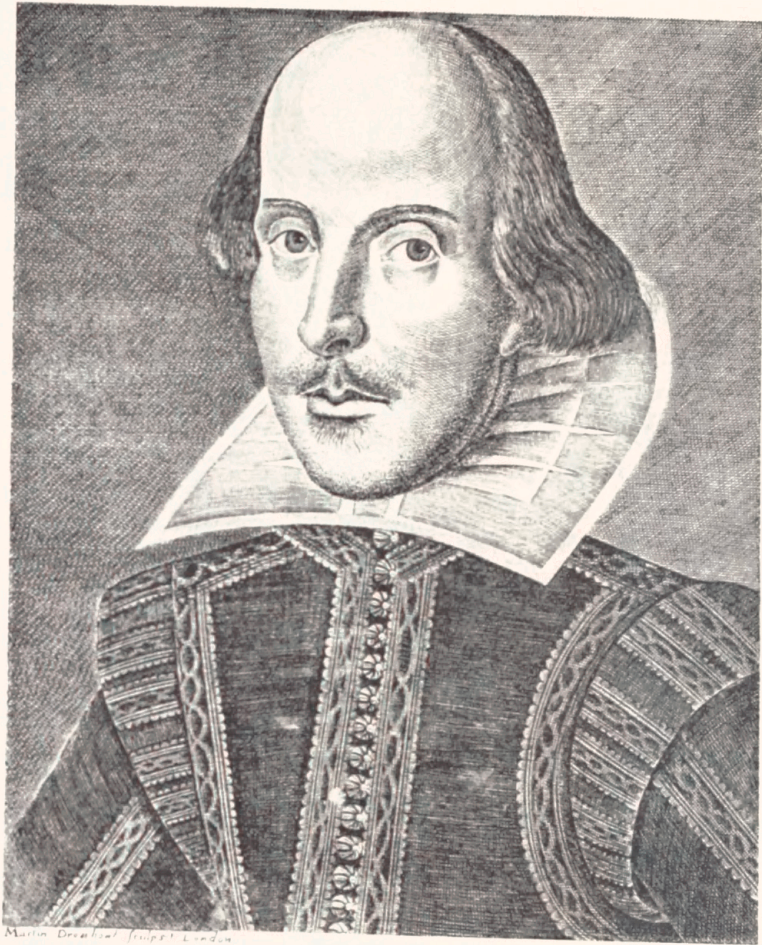
The second Impression.

Martin Droghda. Jontpast London.

LONDON,

Printed by *Tho. Cotes*, for *Robert Allot*, and are to be sold at the signe
of the Blacke Beare in Pauls Church-yard. 1 6 3 2.

To the Reader.

This *Figure*, that thou here see'st put,
It was for gentle *Shakespeare* cut;
Wherein the *Graver* had a strife
With *Nature*, to out-doe the *Life* :
O, could he but have drawn his *Wit*
As well in *Brasse*, as he has hit
His *Face* ; the *Print* would then surpasse
All, that was ever writ in *Brasse*.
But since he cannot, *Reader*, look
Not on his *Picture*, but his *Book*.

B. J.

MR. WILLIAM
SHAKESPEAR'S

Comedies, Histories, and Tragedies.

Published according to the true Original Copies.

The third Impression.

And unto this Impression is added seven Playes, never
before Printed in Folio.

Delic'at 1726. viz.

Pericles Prince of Tyre.

The London Prodigall.

The History of Thomas L^d. Cromwell.

Sir John Oldcastle Lord Cobham.

The Puritan Widow.

A York-shire Tragedy.

The Tragedy of Locrine.

LONDON, Printed for P. C. 1664.

Martin Droghda, sculptor London.

To the Reader:

This *Figure* that thou here seest put,
It was for gentle *Shakespeare* cut ;
Wherein the *Graver* had a strife
With Nature to outdo the *Life*.
O, could he but have drawn his Wit
As well in *Brass*, as he has hit
His Face ; the *Print* would then surpass
All that was ever writ in *Brass*.
But since he cannot, Reader, look
Not on his *Picture*, but his *Book*.

B. J.

M^R. William Shakespear's
COMEDIES,
HISTORIES,
AND
TRAGEDIES.

Published according to the true Original Copies.

Unto which is added, SEVEN

PLAYS,

Never before Printed in Folio:

VIZ.

Pericles Prince of Tyre.

The London Prodigal.

*The History of Thomas Lord
Cromwel.*

Sir John Oldcastle Lord Cobham.

The Puritan Widow.

A Yorkshire Tragedy.

The Tragedy of Locrine.

The Fourth Edition.

L O N D O N,

Printed for *H. Herringman, E. Brewster, and R. Bentley*, at the *Anchor* in the
New Exchange, the *Crane* in *St. Pauls Church-Yard*, and in
Russel-Street Covent-Garden. 1 6 8 5.

ALL'S Well, that Ends Well.

Actus primus. Scœna Prima.

Enter yong Bertram Count of Rossilion, his Mother, and Helena, Lord Lafew, all in blacke.

Mother.

IN deliuering my sonne from me, I burie a second husband.

Ref. And In going Madam, weep ore my fathers death anew; but I must attend his maiesties command, to whom I am now in Ward, euermore in subiection.

Laf. You shall find of the King a husband Madame, you sir a father. He that so generally is at all times good, must of necessitie hold his vertue to you, whose worthinesse would stirre it vp where it wanted rather then lack it where there is such abundance.

Mo. What hope is there of his Maiesties amendment?

Laf. He hath abandon'd his Physicians Madam, vnder whose practises he hath persecuted time with hope, and finds no other aduantage in the proceesse, but onely the loosing of hope by time.

Mo. This yong Gentlewoman had a father, O that had, how sad a passage tis, whose skill was almost as great as his honestie, had it stretch'd so far, would haue made nature immortall, and death should haue play for lacke of worke. Would for the Kings sake hee were liuing, I thinke it would be the death of the Kings disease.

Laf. How call'd you the man you speake of Madam?

Mo. He was famous fir in his profession, and it was his great right to be so: *Gerard de Narbon.*

Laf. He was excellent indeed Madam, the King very larelie spoke of him admiringly, and mourningly: hee was skilfull enough to haue liu'd still, if knowledge could be set vp against mortallitie.

Ref. What is it (my good Lord) the King languishes of?

Laf. A Fistula my Lord.

Ref. I heard not of it before.

Laf. I would it were not notorious. Was this Gentlewoman the Daughter of *Gerard de Narbon*?

Mo. His sole childe my Lord, and bequeathed to my ouer looking. I haue those hopes of her good, that her education promises her dispositions shee inherits, which makes faire gifts fairer: for where an vnclane mind carries vertuous qualities, there commendations go with pittie, they are vertues and traitors too: in her they are the better for their simplenesse; she deriues her honestie,

and atcheeues her goodnesse.

Lafew. Your commendations Madam get from her teares.

Mo. Tis the best brine a Maiden can season her praise in. The remembrance of her father neuer approches her heart, but the tyranny of her sorrowes takes all liuelihood from her cheeke. No more of this *Helena*, go too, no more leaſt it be rather thought you affect a sorrow, then to haue——

Hell. I doe affect a sorrow indeed, but I haue it too.

Laf. Moderate lamentation is the right of the dead, excessiue grieue the enemy to the liuing.

Mo. If the liuing be enemy to the grieue, the excessie makes it soone mortall.

Ref. Maddam I desire your holie wishes.

Laf. How vnderstand we that?

Mo. Be thou bleſt *Bertram*, and succeed thy father,

In manners as in shape: thy blood and vertue
Contend for Empire in thee, and thy goodnesse
Share with thy birth-right. Loue all, trust a few,
Doe wrong to none: be able for thine enemy
Rather in power then vſe: and keepe thy friend
Vnder thy owne lifes key. Be cheekt for silence,
But neuer tax'd for speech. What heauen more wil,
That thee may furnish, and my prayers plucke downe,
Fall on thy head. Farwell my Lord,
'Tis an vnseason'd Courtier, good my Lord
Aduise him.

Laf. He cannot want the best

That shall attend his loue.

Mo. Heauen bleſse him: Farwell *Bertram*.

Ro. The best wishes that can be forg'd in your thoughts
be seruants to you: be comfortable to my mother, your
Mistis, and make much of her.

Laf. Farewell prettie Lady, you must hold the credit of your father.

Hell. O were that all, I thinke not on my father,

And these great teares grace his remembrance more
Then those I shed for him. What was he like?

I haue forgott him, My imagination

Carries no fauour in't but *Bertrams*,

I am vndone, there is no liuing, none,

If *Bertram* be away. 'Twere all one,

That I should loue a bright particular starre,

And think to wed it, he is so aboue me

In his bright radiance and colaterall light,

Must

ALLS VVell, that Ends VVell:

Actus primus. Scena Prima.

Enter young *Bertram* Count of *Rossilion*, his *Mother*, and *Helena*, Lord *Lafew*, all in blacke.

Mother.

IN delivering my sonne from me, I burie a second husband.

Rof. And in going Madam, weepe ore my fathers death anew; but I must attend his majesties command, to whom I am now in Ward, evermore in subjection.

Laf. You shall find of the King a husband Madame, you sir a father. He that so generally is at all times good, must of necessitie hold his vertue to you, whose worthinesse would surre it up where it wanted, rather then lacke it where there is such abundance.

Mo. What hope is there of his Majesties amendment?

Laf. He hath abandon'd his Phisitions Madam, under whose practises he hath persecuted time with hope, and finds no other advantage in the processe, but onely the losing of hope by time.

Mo. This young Gentlewoman had a Father, O that had! how sad a passage tis, whose skill was almost as great as his honestie, had it stretch'd so far, would have made nature immortal, and death should have play for lacke of worke. Would for the Kings sake hee were living, I thinke it would be the death of the Kings disease.

Laf. How call'd you the man you speake of Madam?

Mo. He was famous sir in his profession, and it was his great right to be so: *Gerard de Narbon*.

Laf. He was excellent indeed Madam, the King very lately spoke of him admiringly, and mourningly: he was skillfull enough to have liv'd still, if knowledge could be fet up against mortallitie.

Rof. What is it (my good Lord) the King languishes of?

Laf. A Fistula my Lord.

Rof. I heard not of it before.

Laf. I would it were not notorious. Was this Gentlewoman the Daughter of *Gerard de Narbon*?

Mo. His sole childe my Lord, and bequeathed to my over looking. I have those hopes of her good, that her education promises her dispositions she inherits, which makes faire gifts fairer: for where an uncleane mind carries vertuous qualities, there commendations goe with pitty, they are vertues and traitors too: in her they are the better for their simplenesse; she derives her honestie,

and atcheeves her goodnesse.

Lafew. Your commendations Madam get from her tears.

Mo. 'Tis the best brine a Maiden can season her praise in. The remembrance of her father never approaches her heart, but the tyranny of her sorrowes takes all livelihood from her cheek. No more of this *Helena*, goe too, no more least it be rather thought you affect a sorrow, then to have

Hel. I doe affect a sorrow indeed, but I have it too.

Laf. Moderate lamentations is the right of the dead, excessive greefe the enemy to the living.

Mo. If the living be enemy to the greefe, the excesse makes it soone mortall.

Rof. Madam I desire your holy wishes.

Laf. How understand we that?

Mo. Be thou blest *Bertrame*, and succeed thy father

In manners as in shape: thy blood and vertue Contend for Empire in thee, and thy goodnesse Share with thy birth-right. Love all, trust a few,

Doe wrong to none: be able for thine enemy

Rather in power then use: and keep thy friend

Vnder thy owne lifes key. Be checkt for silence.

But never tax'd for speech. What heaven more will,

That thee may furnish, and my prayers plucke downe,

Fall on thy hand. Farewell my Lord,

'Tis an unseason'd Courtier, good my Lord

Aduise him.

Laf. He cannot want the best

That shall attend his love.

Mo. Heaven bleffe him: Farwell *Bertrams*. *Exit.*

Rof. The best wishes thrt can be forg'd in your thoughts be servants to you: be comfortable to my mother, your Mistris, and make much of her.

Laf. Farewell prettie Lady, you must hold the credit of your father.

Hel. O were that all, I thinke not on my father,

And these great teares grace his remembrance more

Then those I shed for him. What was he like?

I have forgot him. My imagination

Carries no favour in't but *Bertrams*.

I am undone, there is no living, none,

If *Bertram* be away. 'T were all one,

That I should love a bright particular starre,

And thinke to wed it, he is so above me

In his bright radiance and collaterall light;

Must

To the great variety of Readers.

From the most able, to him that can but spell. There you are number'd, We had rather you were weigh'd. Especially, when the fate of all Books depends upon your capacities: and not of your heads alone, but of your Purfes. Well, it is now publick, and you will stand for your privileges, we know: *to read, and censure.* Doe so, but *buy it first*; that doth best commend a Book, *the Stationer sayes.* Then, how odde soever your brains be, or your wifdomes, make your filience the same, and spare not. Iudge your six-penny worth, your shillings worth, your five shillings worth at a time, or higher, so you rise to the just rates, and welcome. But, whatever you do, *Buy, Censure* will not drive a Trade, nor make the Jack goe. And though you be a Magistrate of *Wit*, and sit on the Stage at *Black-Fryers*, or the *Cock-pit*, to arraign *Playes* daily, know, these *Playes* have had their trial already, and stood out all Appeals; and do now come forth quitted rather by a *Decree of Court*, then any purchas'd *Letters of Commendation.*

It had been a thing, we confesse, worthy to have been wish'd, that the *Author* himself had liv'd to have set forth, and overseen his own *Writings*; But since it hath been ordain'd otherwise

wife

To the great variety of Readers.

wife, and he by death departed from that right, we pray you do not envy his Friends, the office of their care, and pain, to have collected and publish'd them; & so to have publish'd them, as where (before) you were abus'd with divers *stoln*, and *surreptitious Copies*, maimed and deformed by the frauds & stealths of injurious *Impostors*, that expos'd them: even those, are now offer'd to your view cured, and perfect of their *limbs*; and all the rest, absolute in their *numbers* as he conceived them. *Who*, as he was a happy *imitator* of *Nature*, was a most gentle *expresser* of it. His mind and hand went together: And what he thought, he uttered with that easiness, that we have scarce received from him a blot in his Papers. But it is not our *Province*, who only gather his *Works*, and give them you to praise him. It is yours that read him. And there we hope, to your divers capacities, you will find enough, both to draw, and hold you: for his *wit* can no more lie hid, then it could be lost. Read him, therefore; and again, & again: And if then you do not like him, surely you are in some manifest danger, not to understand him. And so we leave you to other of his *Friends*, who, if you need, can be your *guides*: if you need them not, you can lead your selves, and others. And such *Readers* we wish him.

J. Heminge. H. Condell.